

ספטמבר 2006

דו"ח מצב

מעשה נקם

הפצצת תחנת הכוח של רצועת עזה והשלכותיה

ביצלים

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

بیتسלیم - مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة

B'TSELEM - The Israeli Information Center
for Human Right in the Occupied Territories

מעשה נקם

הפצצת תחנת הכוח של רצועת עזה והשלכותיה

דו"ח מצב, ספטמבר 2006

בצלם הוא ארגון זכויות אדם עצמאי שהוקם בשנת 1989 במטרה לתעד את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהביאן לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב. ממצאי בצלם מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות רשמיים, עתונות ונתוני ארגוני זכויות אדם ישראלים, פלסטיניים ובינלאומיים.

מחקר וכתובה: דריל לי ויחזקאל ליין

ריכוז מידע: אנטיגונה אשקר ושירלי ערן

עבודת שטח: זכי כחיל ומוחמד סבאח

עריכה לשונית: אופיר פוירשטיין

תמונת השער: שנאי שרון בתחנת הכוח של עזה.
צילום: המרכז הפלסטיני לזכויות האדם,
עזה

נוספים, שהשמידו את שני השנאים הנותרים. הדלק שהיה בשנאים הוסיף לבעור במשך כחודש.

שלושה חודשים חלפו מאז התקיפה. מבחינת סדר היום הציבורי והתקשורתי, הן בישראל והן בעולם, מדובר ב"היסטוריה רחוקה" שאיש אינו מתעניין בה. מנגד, 1.4 מיליון תושביה של רצועת עזה, בהם אחמד שבאת, נאלצים לחיות ללא אספקת חשמל במשך חלק גדול משעות היום והלילה, וממשיכים לשאת על גבם את התוצאות הקשות של ההפצה.

המצוקה הכרוכה בחיים ללא אספקת חשמל רציפה מתעצמת על רקע המשבר הכלכלי העמוק שבו שרויה מאז מארס 2006 רצועת עזה, ובפרט מוסדותיה של הרשות הפלסטינית. הסיבה המיידית למשבר זה היא החלטתה של ישראל, בעקבות השבעת ממשלת חמאס לאחר נצחונם בבחירות לרשות הפלסטינית, להפסיק להעביר לרשות את כספי המסים שישראל גובה בעבורה במסגרת ההסדרים שנקבעו בהסכמי אוסלו. זאת, בנוסף להחלטה דומה שמרבית המדינות המערביות קיבלו ביחס לכספי הסיוע לרשות. כתוצאה מכך, זה למעלה מחצי שנה עשרות אלפי פלסטינים המועסקים על-ידי הרשות אינם מקבלים את משכורתיהם באופן סדיר ומלא, ומוסדות הרשות מתקשים לספק לאוכלוסייה שירותים חיוניים שבאחריותם.

מטרתו של דו"ח זה היא לתעד את המצוקה שתושבי רצועת עזה נתונים בה בעקבות התקיפה של תחנת הכוח ולהצביע על חובותיה של ישראל לנוכח המצב שנוצר. הפרק הראשון של הדו"ח עומד בקצרה על המאפיינים העיקריים של משק החשמל ברצועת עזה, על האילוצים שבהם הוא פועל מאז התקיפה ועל הפתרונות העומדים על הפרק. שלושת הפרקים הבאים סוקרים וממחישים חלק מההשלכות של המחסור בחשמל בשלושה תחומי פעילות: התנהלות משקי הבית והעסקים הקטנים, אספקת המים והטיפול בשפכים, ומתן שירותי בריאות. הפרק החמישי בוחן את חוקיות התקיפה של תחנת החשמל ואת השלכותיה בראי המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

אחמד שבאת הוא תושב העיירה בית חאנון, שברצועת עזה, בן 52. בשל מחלת אי ספיקת כליות ממנה הוא סובל נזקק שבאת, באופן קבוע, לטיפול בדיאליזה. אולם, לנוכח בעיות שהתגלו בעורקיו, על מנת לעבור את אותו טיפול, נאלץ שבאת לעבור ניתוח להתקנת כלי דם מלאכותי (fistula) בידו הימנית, שיאפשר את חיבורו למכונת הדיאליזה. בתחילת חודש יולי 2006, במהלך אחד הטיפולים השגרתיים בבית החולים א-שיפאא, אירעה הפסקת חשמל. עד להפעלה מחדש של מכונת הדיאליזה חלפו שבע דקות קריטיות, שבמהלכן נוצר קריש דם, וכלי הדם המלאכותי נסתם והתקלקל. מאחר שלא ניתן לבצע בעזה את הניתוח להשתלת כלי דם חלופי, ולנוכח חוסר האפשרות לצאת לחו"ל, מחוברת מאז מכונת הדיאליזה לגופו של שבאת דרך עורקים בבית שחי השמאלי. "ניד ימין שלי] התנפחה למימדים לא טבעיים", אמר שבאת לבצלם, "כשאני עובר את הדיאליזה, אני מרגיש כאבים בלתי נסבלים, חום וקוצר נשימה".

ייסוריו של שבאת אינם תוצאה הכרחית של המחלה שממנה הוא סובל או של תת-הפיתוח של מערכת הבריאות ברצועת עזה. הם גם לא תוצאה של תאונה מצערת או של אסון טבע. ייסורים אלה הם תוצאה ישירה של החלטה אחת, קרה ומחושבת, שקיבלו ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל בעקבות חטיפתו של החייל גלעד שליט בסמוך למעבר כרם שלום ב-25 ביוני 2006. בין החלטה זו לבין המאמצים לשחרורו של שליט אין ולא כלום, והיא אינה משרתת צורך צבאי כלשהו. יש להניח כי השלושה ידעו מה תהיינה ההשלכות של החלטתם, ולמצער, היו חייבים להיות מודעים להן.

בעקבות החלטה זו תקף חיל האוויר הישראלי, ב-28 ביוני 2006, לפנות בוקר, את תחנת הכוח היחידה שפועלת ברצועת עזה, הממוקמת בסמוך למחנה הפליטים נוסייראת. יעד התקיפה היה חד משמעי: שישה טילים שוגרו אל ששת השנאים של תחנת הכוח. מאחר ששניים מהטילים החטיאו, שוגרו כעבור כמה דקות שני טילים

משבר החשמל בעקבות תקיפת ישראל

משק החשמל של רצועת עזה

שלושה גופים מרכזיים עוסקים ישירות באספקת חשמל ברצועת עזה: חברת החשמל הפלסטינית, חברת החשמל הישראלית וחברת עזה להפצת חשמל.

הגוף השלישי, חברת עזה להפצת חשמל, הוא חברה ממשלתית בבעלות הרשות הפלסטינית. חברה זו היא הממונה על רכישת חשמל מחברת החשמל הפלסטינית ומחברת החשמל הישראלית ועל הפצתו לצרכנים בכל רחבי הרצועה, על גביית תשלומים מהצרכנים, על תחזוקת רשת החשמל ועוד.

גוף נוסף, המעורב בעקיפין באספקת החשמל ברצועה, הוא רשות האנרגיה והמשאבים הטבעיים הפלסטינית, שהינה רשות סטטוטורית הפועלת במסגרת הרשות הפלסטינית. רשות זו אחראית, בין השאר, על ויסות משק החשמל בגדה המערבית וברצועת עזה ועל פיקוח על הגורמים הפועלים במסגרתו.

צריכת החשמל הכוללת של רצועת עזה, עד 28- ביוני 2006, נעה סביב 220 מגה וואט. מתוכם, כמאה מגה וואט יוצרו על-ידי חברת החשמל הפלסטינית וכ-120 על-ידי חברת החשמל של ישראל. יש לציין, כי מעבר לתלות הישירה באספקת החשמל מישראל, תלוי משק החשמל של עזה גם בעקיפין בישראל, שכן כל אספקת הדלק והגז הטבעי, הנחוצים להפעלת הטורבינות של תחנת הכוח בעזה, מקורה בישראל והיא מועברת דרך מעבר נחל עוז, המצוי בשליטה בלעדית של ישראל. תחנת הכוח בעזה יכולה לאחסן דלק בכמות המספיקה לשלושים יום בלבד.⁴

המצב בעקבות התקיפה

כתוצאה מהשמדת השנאים של תחנת הכוח של עזה, הפסיקה כליל חברת החשמל הפלסטינית את ייצור החשמל, וחברת החשמל הישראלית הפכה לספקית החשמל הבלעדית של הרצועה. בעקבות כך, נאלצה חברת עזה להפצת חשמל לבצע הפחתת עומס, על-מנת לחלק את החשמל המסופק ממקור זה בין כל הצרכנים. ככלל, מאז אותו תאריך מסופק החשמל במחזורים, סדירים פחות או יותר, של כשש עד שמונה שעות של אספקה וניתוק לסירוגין.

חברת החשמל הפלסטינית הוקמה בשנת 1999 והוסמכה על-ידי הרשות הפלסטינית לפעול כספקית הבלעדית של חשמל לשימוש ביתי ברצועת עזה. חברה זו היא בעליה של תחנת הכוח הסמוכה למחנה הפליטים נוסייראת, שהותקפה על-ידי ישראל. כשני שלישי ממניות החברה מוחזקים בידי חברות השקעה שונות, שהגדולה בהן, המחזיקה ב-34% ממניות החברה ושולטת בה בפועל, היא התאגיד האמריקאי "מורגנטי פיתוח" (Morganti Development). השליש הנותר נסחר בבורסה הפלסטינית ומוחזק בידי הציבור.¹ מטעמים משפטיים-ניהוליים האחריות הישירה על הפעלת תחנת הכוח של עזה מוטלת על "חברת עזה לייצור חשמל", שהינה חברה בת של חברת החשמל הפלסטינית.²

תחנת הכוח שבעלות חברת החשמל הפלסטינית החלה לייצר חשמל בשנת 2002 והגיעה לתפוקה מלאה בשנת 2004. הייצור התבצע על-ידי שש טורבינות, בהן שתיים שהופעלו על-ידי דלק נוזלי וארבע על-ידי גז טבעי. האנרגיה שהופקה על-ידי הטורבינות הומרה על-ידי ששת השנאים של תחנת הכוח, לחשמל המסופק לצרכנים.

חברת החשמל הישראלית, הגוף השני העוסק בייצור חשמל עבור רצועת עזה, היא חברה ממשלתית ציבורית. כ-99% ממניותיה נמצאות בידי הממשלה והיתר מוחזקות בידי הציבור, באמצעות הבורסה. דירקטוריון החברה הוא הגוף המייצג את בעלי המניות, ותפקידו להתוות את מדיניותה הכללית, לפקח עליה, ולעקוב אחר ביצועיה.³ חברת החשמל מעבירה את החשמל שהיא מייצרת לרצועת עזה באמצעות עשרה קווי מתח גבוה המחברים לרשת הפנימית של הרצועה.

1. לפרטים נוספים אודות מבנה הבעלות של חברת החשמל הפלסטינית ר' אתר האינטרנט: http://www.ameinfo.com/finacial_markets/Palestine/.
Company_PS0025.
2. מטעמי נוחות נתייחס במסגרת הדו"ח לשתי החברות כ"חברת החשמל הפלסטינית".
3. ר' אתר האינטרנט של החברה: <http://www.israel-electric.co.il>.
4. ראיון עם עומר א-דיב, מנהל משמרת, תחנת הכוח של עזה, 23.8.06.

באמצעות גנראטורים גבוהה בעשרות אחוזים מזו של אספקה באמצעות הרשת, הן בשל צריכת הסולר הגבוהה והן בשל עלויות התחזוקה. זוהי בעיה קריטית במיוחד ברצועת עזה לנוכח ההתדרדרות החמורה של המצב הכלכלי. שנית, המענה שהם מעניקים הינו חלקי בלבד. מרבית הגנראטורים בנויים, מלכתחילה, במטרה לספק פיתרון זמני להפסקות חשמל, ולא כמקור חשמל קבוע. הפעלתם במשך שעות ארוכות על פני תקופה של שבועות גורמת לתקלות תכופות. שלישיית, גם בהינתן הכסף לכיסוי הוצאות הפעלתם, קיימת תלות מוחלטת בהכנסת סולר וחלקי חילוף מישראל דרך המעברים המסחריים, שנסגרים לעיתים קרובות.

הפתרונות שעל הפרק

הגוף העיקרי העוסק במציאת פתרונות למשבר שנוצר הוא רשות האנרגיה והמשאבים הטבעיים הפלסטינית. מאז תחילת המשבר בחנה רשות האנרגיה ארבע תכניות שונות, בהן שתיים המצויות בשלבי יישום מתקדמים:

התכנית הראשונה היא רכישת שנאים חדשים, זהים לאלה שישראל השמידה, שיחזירו את יכולת ייצור החשמל של תחנת הכוח למצב שקדם לתקיפה. החיסרון המרכזי של אפשרות זו נעוץ בכך, ששנאים מהסוג שנהרס לא ניתן לרכוש מן המוכן, שכן הם נבנים רק על-פי הזמנה. על-פי הערכות שונות ייקח בין שמונה לעשרה חודשים מרגע ההזמנה עד שאלה יהיו מוכנים. תכנית זו נמצאת בשלבי הערכה וטרם התקבלה החלטה סופית האם לממש.

תכנית שנייה, המצויה בשלבי יישום מתקדמים, היא ייבוא של שבעה שנאים מתוצרת מצרים. שנאים אלה אמנם מוכנים באופן מיידי, אולם תפוקתם נמוכה ב-30-40% מזו של השנאים המקוריים. על כן, לכשייכנסו לפעולה, יאפשרו תפוקה של 60-70% מגה וואט, קרי כשני שליש מאספקת החשמל שאבדה בעקבות המתקפה. תכנית זו נדונה תחילה כפיתרון זמני עד לרכישת השנאים המקוריים, אולם כיום נבחנת האפשרות להשאיר את השנאים המצריים באופן קבוע ולרכוש בעתיד מספר שנאים דומים שישלימו את תפוקת החשמל החסרה.

כמו כן, בנוסף להפסקות החשמל המתוכננות במסגרת הסדר זה, מפסיק זרם החשמל לעיתים קרובות באופן בלתי צפוי, באזורים שונים ברחבי הרצועה, כתוצאה מנזקים שצה"ל גרם לרשת החשמל במהלך המבצעים שערך בתוך שטח הרצועה. השפעתה של כל פגיעה ברשת משתנה בהתאם לפריט שניזוק. בעוד חלק מהנזקים פגעו באספקת החשמל לאזור מצומצם מאוד, אחרים פגעו באספקה לאזורים נרחבים. לפי דו"ח מפורט שהפיקה חברת עזה להפצת חשמל, עלות הנזקים שנגרמו בין 28.6.06 ל-7.9.06 היא כ-792,000 דולר. מעל 70% מהנזקים הללו נגרמו ברשתות של צפון הרצועה ושל העיר עזה. אמנם, כמעט כל התקלות בגין נזקים אלה תוקנו תוך זמן קצר, אולם תדירות השיבושים תרמה להחרפת המצב בתחומים מסוימים, כגון אספקת המים לבניינים (ר' פרק 3 להלן).

התחליף היחיד לחשמל המופץ באמצעות הרשת, שיכול לגשר בין מחזורי האספקה, הם גנראטורים הפועלים על בסיס סולר. רובם המכריע מצויים בידי מוסדות ציבוריים המספקים שירותים חיוניים, בהם שירותי רפואה ומים. מעטים מבין משקי הבית יכולים להרשות לעצמם רכישת גנראטור ומעטים עוד יותר יכולים להרשות לעצמם את כיסוי עלויות הסולר והתחזוקה הנדרשות על-מנת להפעיל אותם לפרקי זמן ארוכים.

לדברי עבד א-רחמאן יאסין, סוחר הגנראטורים הגדול ביותר ברצועת עזה, מאז תחילת המשבר נמכרו כ-300 גנראטורים קטנים (בעלי הספק של 7-2 קילו וואט) וכמאה גנראטורים גדולים (110-17 קילו וואט), והמכירות עלו בכ-75%. בעקבות העלייה בביקוש נגמר מלאי הגנראטורים, חדשים ומשומשים כאחד, כמעט לחלוטין, והופסקו המכירות לציבור הרחב. בעדותו לבצלם 26.8.06, ציין יאסין כי הזמנה שהוא ביצע של כמאה גנראטורים חדשים מסוגים שונים, תקועה בישראל בהמתנה לפתיחתו מחדש של מעבר קרני.⁵

חשוב להדגיש, כי אספקת חשמל באמצעות גנראטורים אינה יכולה להוות תחליף בר קיימא, משום בחינה שהיא, לאספקה הרגילה באמצעות הרשת. ראשית, מדובר בפיתרון בלתי יעיל מבחינה כלכלית. עלות האספקה

5. העדות ננתה על-ידי זכי כחיל 26.8.06.

חיבור הקו השני צפוי להתבצע בקרוב. האספקה משני הקווים הללו, שצפויה להתחיל בימים הקרובים, תביא לשיפור משמעותי באספקת החשמל באזור רפיח וחאן יונס.

התכנית הרביעית היא הגברת האספקה מחברת החשמל הישראלית. מאחר שיכולתם של הקווים המוליכים כיום חשמל לרצועה מנוצלת עד תום, נדרשת לשם כך הוספת קווים חדשים או שדרוגם של הקיימים. עוד בשלהי שנות התשעים הוסכם בין הרשות הפלסטינית לחברת החשמל הישראלית על חיבורו של קו חדש, במקומם של עשרת הקווים הפועלים כיום, שיגיע עד לתחנת הכוח בעזה, ושיוכל להוליד עד 400 מגה וואט, בהתאם לדרישת הפלסטינים וליכולת הייצור של חברת החשמל הישראלית. עלות הפרויקט היא כ-28 מיליון ש"ח, מתוכם שילמה הרשות חמישה מיליון כמקדמה. בהמשך, החליטה הרשות להקפיא את יישום הפרויקט. כעת, לנוכח המשבר, ועל רקע האפשרות לתקיפה נוספת לאחר שיקום התחנה, מבקשת הרשות לחדשו, אולם אין בידיה המשאבים לתשלום יתרת העלות.

ביצוע העסקה התעכב כחודשיים בשל העדר מקורות מימון מצד הרשות הפלסטינית. רק בתחילת חודש ספטמבר הושג המימון הדרוש, לאחר שהליגה הערבית התחייבה לממן את השנאים (כ-3.5 מיליון דולר) ואילו ממשלת שבדיה נטלה על עצמה את כיסוי הוצאות ההובלה וההתקנה (כשני מיליון דולר) והתחייבה לספק סיוע טכני. תהליך החתימה על כל החוזים הרלבנטיים על-ידי מגוון הגורמים המעורבים בעסקה צפוי להסתיים בימים הקרובים. לאחר מכן, אמורה ישראל לאשר את הכנסת השנאים לרצועה.⁶ מרגע הגעת השנאים לתחנת הכוח בעזה צפויים לחלוף כ-45 ימים נוספים עד שאלה יחלו לספק חשמל לצרכנים.

התכנית השלישית, שהוחלט עליה עוד בימים שלפני תחילת המשבר, תכנית המצויה גם היא בשלבי יישום, היא חיבורם של שני קווי מתח מתחנת הכוח המצרית באל-עריש לרשת החשמל של רפיח בדרום הרצועה, קו אחד של חמישה מגה וואט וקו אחר של 12 מגה וואט. גם יישומה של תכנית זו התעכב עד לאחרונה בשל קשיי מימון. במהלך השבוע השני של חודש ספטמבר, לאחר שהוסדרה סוגיית התשלום, חובר אחד הקווים (של חמישה מגה וואט) ואילו

6. אניקה יוהנסן, האחראית על פרויקט מטעם שגרירות שבדיה, מסרה לבצלם על התחייבותו של משרד הביטחון לאשר את כניסת השנאים ללא דיחוי (שיחת טלפון, 25.9.06).

השלכות המשבר על משקי הבית ועל העסקים הקטנים

התפריט המשפחתי, תוך צמצום צריכת מוצרי מזון טריים, או אף הימנעות מוחלטת מצריכתם.⁸

עדוהה של סנאא כחיל, בת 38, תושבת העיר עזה, המגדלת שבעה ילדים בגילאי 2 עד 13, ממחישה חלק מהדברים שתוארו לעיל:

בעלי עובד כנהג מונית. הוא נשוי לאישה שנייה וגר אתה. לבית שלי הוא מגיע פעם בשבוע כדי לבקר את הילדים, ואז הוא מביא לנו אוכל לשבוע. כל סוף חודש הוא מחליף לנו את בלון הגז ומביא בלון מלא, שמספיק לנו לחודש. החיים שלנו היו בסדר עד שהישראלים הפציצו את תחנת החשמל בעזה.

אחרי הריסת התחנה נותק זרם החשמל והתחילו לצוץ בעיות, אחת אחרי השנייה. כל שבוע בעלי היה מביא קילו בשר, שני עופות וירקות, ואני הייתי שמה את האוכל במקרר. מאז ההפצצה של תחנת החשמל אין חשמל סדיר בבית. בשבוע הראשון אחרי ההפצצה הבשר במקפיא התחיל להתקלקל ולהסריח. בשעות המעטות שהיה חשמל, הבשר היה קופא ובזמן הפסקת החשמל הוא היה מפשיר.

בשבוע השני שאחרי ההפצצה כל האוכל במקרר כבר היה מקולקל ונדף ממנו ריח רע. זרקתי לאשפה את כל מה שהיה במקרר: קילו בשר, שני עופות וחצי קילו קציצות בשר. בגלל שזרקתי את האוכל בעלי בא אלי בטענות והשפיל אותי. הוא לא הבין נכון את המצב. הוא אמר לי שמעכשיו הוא יביא רק כמות קטנה של בשר ועופות, ולא כמו קודם.

עכשיו בעלי מביא כל יומיים או שלושה 300 גרם בשר. הוא מביא רק עוף אחד בשבוע ולפעמים הוא בכלל

"זוהי חברה עירונית", אמר לבצלם גורם בכיר בסוכנות הסיוע לפליטים פלסטינים (אונרוו"א), והוסיף, "וכמו כל חברה עירונית בעולם, היא תלויה מאוד בחשמל."⁷ העדר אספקת חשמל בחלק ניכר משעות היום משבש באופן קשה את יכולתם של כל תושבי הרצועה לנהל את חייהם. האילוצים שנוצרים כתוצאה מכך באים לידי ביטוי, בין השאר, ביכולת לנהל את משקי הבית ואת העסקים הקטנים. ההשלכות של מחסור החשמל על יכולת אספקת המים, המשפיעה גם היא על ניהול משקי הבית והעסקים, יידונו בנפרד בפרק הבא.

אחת ההשפעות המשמעותיות והמורגשות ביותר של הפסקות זרם החשמל התכופות, היא חוסר היכולת לקרר מוצרי מזון באופן רציף ואפקטיבי. למעט אותן משפחות בודדות היכולות להרשות לעצמן שימוש בגנראטור ביתי, מאז תקיפת תחנת הכוח, תושבי הרצועה אינם יכולים להחזיק בבתיהם מוצרי מזון, בעיקר בשר ומוצרי חלב, למעלה מיום-יומיים, בייחוד בהתחשב בקיץ העזתי החם.

מעבר לטרחה ולבזבוז הזמן הכרוכים ביציאה לקניות מדי יום ביומו, גורם אילוף זה להגדלה משמעותית של ההוצאה המשפחתית. ראשית, תושבי האזורים המרוחקים ממרכזי השיווק נאלצים להוסיף עלויות הרגילות גם את עלות הנסיעה היומיומית (ברכב פרטי או בתחבורה ציבורית) לצורך עריכת קניות. שנית, מחירו של מוצר הנקנה בכמויות גדולות, נמוך בדרך כלל מהמחיר שניתן לקבל בקניית כמות קטנה. שלישית, חוסר היכולת להחזיק מאכלים מבושלים בקירור מחייב את התושבים לבשל בכל פעם כמות המספיקה לארוחה אחת בלבד. אילוף זה גורם בתורו לעליית הצריכה של הגז לבישול. רביעית, הפסקות החשמל התכופות, בייחוד הבלתי צפויות שבהן, גורמות לקלקולם של מוצרי חשמל רבים, בעיקר מקררים, תוך הגדלת ההוצאה על תיקונים. אילוצים אלה באים לידי ביטוי, בעיקר בקרב המשפחות העניות יותר, בשינוי

7. ריאיון עם ג'ון ינג, מנהל הפעולות בעזה, אונרוו"א, 21.8.06.
8. ריאיון עם ניהאיה אבו נחלה, מנהלת תכנית המזון העולמית של האו"ם (WFP), סניף עזה, 21.8.06.

קשיים אלה באים לידי ביטוי בעדותו של עבד רבו עפאנה, נשוי ואב לעשרה, בעל אטלז בריפח, שבדרום הרצועה:

אני וכל המשפחה המורחבת שלי עוסקים בייבוא בשר מחו"ל ומישראל. זה מקור הפרנסה היחיד שלנו. אני עובד כקצב כבר עשרים שנה ויש לי חנות בשוק של רפיח. שניים מהבנים הבוגרים שלי עובדים יחד איתי. אנחנו ביחסים טובים עם סוחרי

הבשר הישראליים, ועד שישראל סגרה את מעברי הסחורות לרצועת עזה היינו נוסעים לישראל לבדוק את הבשר ולקנות אותו ישירות מהם. לפני שישראל סגרה את המעברים היו לנו רווחים גבוהים. התפרנסו בכבוד והרגשנו ביטחון.

היום, בגלל הסגר הישראלי על רצועת עזה אנחנו כבר לא יכולים להתפרנס בכבוד. אי אפשר להיכנס לישראל כדי לקנות את הבשר והמצב נהיה קשה מיום ליום. בעבר, המכירות שלנו הגיעו ל-12 אלף שקל ביום והרווח היה של אלף שקל ליום בערך. היום הרווח הוא רק 300 שקל ביום בממוצע. עכשיו אנחנו נאלצים לקנות את הבשר מהסוחרים הישראליים דרך הטלפון, ובגלל שאין לנו אפשרות לבדוק את הבשר, לפעמים מוכרים לנו סחורה פגומה שלא ראוייה למאכל אדם... כשישראל מודיעה שהמעבר ייפתח ביום מסוים, אנחנו קונים כמויות גדולות של בשר, כי אנחנו חוששים שהמעבר ייסגר שוב לתקופה ארוכה.

אנחנו מאחסנים את הבשר במקררים כדי לשמור על הטריות שלו. מאז ההפצצה של תחנת החשמל של עזה ב-28.6.2006, הכול התהפך. יש הפסקות חשמל ארוכות ואנחנו כבר לא יכולים לאחסן כמויות גדולות של בשר. אנחנו גם לא יכולים לעבוד כשאינן חשמל. לתושבים אין חשמל בבתים והם לא יכולים לאחסן את הבשר שהם קונים. אנשים קונים הרבה פחות בשר כי הם מפחדים שהוא יירקב. המכירות שלנו ירדו בשבעים וחמישה אחוז. עכשיו אנשים קונים רבע קילו בשר במקום קילו. גם המצב הכלכלי קשה, ולאנשים אין כסף לקנות מאז שלרשות אין כסף לשלם לפקידים. קילו בשר עולה בין 40-45 שקל, וזה המון כסף בשביל האנשים פה. פעם אנשים קנו בשר כל יום או כל יומיים, והיום הם קונים

לא מביא עוף. הבשר שהוא מביא לא כל-כך טוב ויש לו ריח מוזר, כנראה בגלל שגם באטלז יש הפסקות חשמל. הילדים ירדו במשקל והם מתים לאכול בשר ועוף. דגים הפסקנו לאכול בכלל מאז הבעיות עם החשמל.

ההוצאות של בעלי הרבה יותר גבוהות. קודם הוא היה מגיע אלינו פעם בשבוע ומביא אוכל עד לשבוע שלם. עכשיו הוא צריך להגיע אלינו שלוש פעמים בשבוע ולהביא כל פעם כמויות קטנות של בשר וירקות. הנסיעות והאוכל עולים לו יותר כסף. קודם הוא היה קונה כמויות גדולות של ירקות וזה היה עולה לו פחות. למשל, אם קונים רק קילו אחד של עגבניות משלמים עליו שלושה שקלים, אבל אם קונים כמות יותר גדולה, למשל שלושה קילו, אז הירקן עושה הנחה ומשלמים שמונה שקלים.

בגלל כל הניתוקים של החשמל התקלקל המנוע של המקרר, ובמשך שבוע לא יכולנו לקרר אוכל בכלל. לא הצלחנו להשיג את החלק שהתקלקל בעזה, אבל בסוף מצאנו חלק משומש. במשך השבוע שבו לא היה לנו מקרר אכלנו רק אוכל מטוגן, כמו ביצים, ומאכלים יבשים שלא צריכים קירור.

בגלל שאנחנו אוכלים יותר אוכל מטוגן ובגלל שאני צריכה לבשל כל יום אוכל טרי, אני משתמשת יותר בנוזל וזה עולה לנו יותר כסף. עכשיו כבר לא מספיק לנו בלון גז אחד לחודש ואנחנו צריכים בלון וחצי בממוצע.⁹

הפגיעה הקשה ביכולת הקירור פוגעת במישרין ובעקיפין גם בתפקודם של עסקים קטנים, בראש ובראשונה של עסקים המשווקים מזון טרי, תוך הקטנת רווחיהם. מצד אחד חלה עלייה ניכרת בהוצאות שלהם, כתוצאה מהצורך להפעיל את הגנרטורים ולתחזק אותם. מצד שני, חלה ירידה משמעותית בהכנסותיהם, בשל העמקת המשבר הכלכלי ברצועת עזה בכלל ועקב הירידה בצריכת מזון טרי בפרט. בנוסף, חלק גדול מהעסקים הושפעו לרעה על-ידי הסגירות הממושכות של המעברים עם ישראל, דבר שעייב הגעה של סחורה ומנע מהסוחרים להגיע בעצמם אל הספקים הישראליים על מנת לבחור את הסחורה. לנוכח מכלול האילוצים, נאלצו בעלי עסקים רבים לפטר עובדים ובכך להרחיב את מעגל הנפגעים.

9. העדות נבנתה על-ידי זכי כחיל בבית העדה 9.06.14.

בממוצע פעם אחת בשבוע. חלק מהמשפחות קונות אפילו פחות מזה.

כשאנחנו עובדים בחנות ויש הפסקת חשמל, אנחנו משתמשים בגנראטור. כל הרווחים ממכירת הבשר הולכים על הסולר להפעלת הגנראטור. לפעמים הפסקת החשמל נמשכת הרבה זמן וצריך להפעיל את הגנראטור להרבה מאוד שעות. בדרך כלל אנחנו מפעילים אותו 12 שעות ביום בממוצע. בגלל הפסקות החשמל יש ביקוש גדול לסולר לגנראטורים. לפעמים נוצר מחסור בסולר ואנחנו נאלצים לקנות את הסולר במחיר יותר גבוה מהמחיר הקבוע, שישה שקלים לליטר במקום ארבעה שקלים, וזה מוסיף להפסדים שלנו. בימים כאלה אנחנו מוציאים בערך 360 שקל ליום על סולר.

גם המחיר שאנחנו משלמים על הבשר גבוה יותר מקודם, בחמישה שקלים לקילו בערך. בגלל זה אנחנו נאלצים להעלות את המחיר לצרכן. בגלל הירידה התלולה במכירות שלנו נאלצתי לוותר על שישה עובדים. העובדים האלה פרנסו יחד עוד 35 נפשות, אבל אין לי כסף לשלם להם משכורות.

עכשיו אני עובד בחנות לבד ולפעמים מבקש עזרה מאחד הבנים שלי. העובדים שלי נשארו בלי עבודה. אנחנו לא יודעים כמה זמן ימשך המשבר הכלכלי הזה. אם המצב לא ישתפר אני אאבד את העבודה שלי ואת הפרנסה שלי.¹⁰

אחמד אל-מועשר, נשוי ואב ל-12, הוא בעל מאפייה ברפיח, שבדרום הרצועה. בעדותו לבצלם סיפר על הקשיים הרבים בהפעלת המקום שבעלותו ללא אספקה סדירה של חשמל:

אני עובד במאפייה כבר עשרים שנה. פעם עברתי עם אבא שלי במאפייה ביפו ואחר-כך אבא שלי פתח מאפייה ברפיח. אני עובד שם עם האחיינים שלי וזהו מקור הפרנסה היחיד שלנו. יש לנו הרבה צרכנים שתלויים בנו. מאז שהפציצו את תחנת הכוח של עזה, 28.6.06, העבודה שלנו משותקת, בגלל שהיא תלויה בחשמל. המאפייה מופעלת על ידי שמונה מכונות: מכונה לסינון הקמח, מכונה להכנת הבצק בעלת קיבולת של 240 ק"ג, מכונת חיתוך,

שחותכת את הבצק ל-8,000 פיתות בשעה, מכונה להתפחה ראשונית לפני החיתוך, מכונה לשיטוח הבצק, מכונה להתפחה שנייה לאחר לישת הבצק, תנור ומערכת להפשרת הלחם.

כל המכונות האלה פועלות על חשמל, וכולן פועלות כמערכת אחת וכל מכונה מזינה מכונה אחרת. אי אפשר להפעיל רק חלק מהן בנפרד. בגלל אספקת החשמל המוגבלת, ניסינו לעבוד עם גנראטור בעל הספק של 60 קילו וואט, שעלות ההפעלה שלו היא 35 שקל לשעה. עבדנו ככה במשך 14 יום. זה עלה לנו 490 ש"ח ליום ולא היו לנו שום הכנסות, אבל חייבים לספק לאנשים לחם. ההפסדים שלנו עכשיו מגיעים ל-10,000 שקל בחודש ואני לא יכול לכבד את ההתחייבויות שלי בכל הקשור לביטוח, חשבונות ומסים. התחלתי להתחמק מתשלום מסים, כמו גנב. יש לי שני כלי רכב לחלוקת הלחם לחנויות, אבל אני לא מסוגל לממן עכשיו את עלות ההפעלה שלהם ואת הביטוח.

זרם החשמל הוא הגורם הכי חשוב בעבודה במאפייה. הפסקה של הזרם, אפילו לזמן קצר, עלולה לפגום בבצק ובלחם. המכונות עובדות בחום גבוה מאוד, והניתוק של החשמל גורם לנפילה פתאומית בטמפרטורות ולתקלות. כרגע אי אפשר גם להשיג חלקי חילוף למכונות, בגלל סגירת המעברים. השרשרת שמוציאה את הפיתות מהתנור, שעולה 9,000 שקל נפגעה, ואי אפשר להשיג שרשרת חדשה ברצועת עזה. הזמנתי שרשרת חדשה, אבל בינתיים היא לא מגיעה בגלל המעברים הסגורים. בגלל השרשרת הפגומה יש תקלות בעבודה עם התנור, ולפעמים הלחם נשרף.

חלק מהזמן אי-אפשר היה להשיג סולר ובמשך עשרים יום נאלצתי לקנות 48 ליטר גז, שעלה לי, בסך הכול, 5,000 דולר. חלק מהגנראטורים אפשר להפעיל גם באמצעות גז, והגז נחוץ גם להסקת התנור.

בגלל המחסור בחשמל המאפייה פועלת עכשיו במשך חמש שעות פחות מבעבר. קודם נהגנו לאפות בערך 50,000 פיתות ביום וכיום אנחנו אופים רק חצי מזה ולפעמים אפילו פחות, 15,000 פיתות. יש לי שמונה פועלים, שמפרנסים שבעים נפשות. הם עובדים אצלי כבר הרבה שנים, אבל בגלל הירידה בתפוקה ובהכנסות אני לא יכול לשלם להם שכר, ויכול להיות שאאלץ לפטר אותם.

10. העדות ננתה על-ידי מוחמד סבאח 25.8.06.

מאז שישראל הפציצה את תחנת החשמל במחנה נוסייראת, אני וכל בני המשפחה שלי סובלים מהניתוקים של אספקת החשמל. אני לא יכולה לעשות כלום בלי חשמל, כי כל עבודות הבית תלויות בשימוש בחשמל, אפילו הדברים הכי פשוטים. החשמל והמים הפכו להיות הדבר המרכזי בחיים שלנו.

בגלל שאנחנו גרים בקומה ה-11, אפילו לצאת מהבית ולחזור אליו זה קשה מאוד בלי חשמל, בגלל המעלית. העלייה במדרגות מעייפת ומתישה אותי מאוד. לפעמים אני צריכה לחכות שעתיים עד שהחשמל יחודש ורק אז אני עולה או יורדת במעלית. אפשר לעלות פעם או פעמיים בשבוע במדרגות עד לקומה ה-11, אבל לעשות את זה כל יום או כמה פעמים ביום, זה טירוף. הרבה פעמים אני מעדיפה לשבת בבית ולא לצאת בכלל.

אני עובדת כיועצת לענייני בריאות בעיריית רפיח. כדי להגיע כל יום לעבודה אני צריכה עכשיו לרדת 11 קומות ולעלות חזרה בסוף יום העבודה. אם אחד הילדים חולה וצריך להגיע לרופא, גם אז צריך לרדת את כל המדרגות ולעלות בחזרה, וזה קשה מאוד, ובמיוחד לילד חולה. העלייה במדרגות לוקחת לי בערך עשרים דקות. הרבה פעמים אני נשארת בבית ומוותרת על ביקור אצל קרובי משפחה או על קניות. אני מתכננת את החיים שלי לפי אספקת החשמל.

בגלל המצב הזה אני כל הזמן במתח. לפעמים כשאין חשמל, השומר של הבניין שלנו מפעיל את הגנראטור בשביל המעלית. אנחנו משתדלים לעשות את זה כמה שפחות, כי הגנראטור צורך כמויות גדולות של סולר, בערך עשרים ליטר לשעה, וזה יקר מאוד.

גם הילדים הפכו לאסירים של זרם החשמל. הם יוצאים מהבית רק בשעות שבהן מופעל הגנראטור או כשמתחדש זרם החשמל והמעלית פעילה. הם לא יכולים לרדת לשחק מתי שהם רוצים או לקנות ממתק. הרבה פעמים הם נאלצים להישאר בבית. כשאין חשמל הם גם לא יכולים לצפות בטלוויזיה או לשחק במחשב.¹¹

ניתוק החשמל גורם גם למחסור במים, וקשה לשמור על ניקיון המאפייה. בגלל זה יש חשש להתפתחות של חיידקים בבצק, שיהפכו את הלחם לבלתי ראוי למאכל. אני נאלץ לקנות מים במיכלים, ועל כל אלף ליטר אני משלם חמישים שקל.

בגלל כל הבעיות האלה אני שוקל למכור את המאפייה. אמנם השקעתי במכונות ובריהוט שלה 150,000 דולר, אבל כרגע אני לא מסוגל לפרנס את המשפחה שלי ואת המשפחות של האחים שלי, נביל ופתחי שהם שותפים שלי במאפייה. בסה"כ מדובר בשלוש משפחות המונות 77 איש. במצב הזה יכול להיות שלא תהיה לי ברירה אלא למכור במחיר הפסד.¹¹

מלבד צמצום הקנייה של מזון טרי, אי-הוודאות באשר לתנאי האחזקה אצל הסוחרים יצרה חשש קבוע בקרב התושבים באשר לסיכון הבריאותי הכרוך בצריכת מוצרים אלה באופן כללי. אכן, לפי דיווח של סוכנות האו"ם לעניינים הומניטאריים (OCHA), במהלך חודש אוגוסט נרשמה עליה של 56% בפניות של ילדים בגילים 0-3 הסובלים משלשולים נוזליים ומדממים למרפאות סוכנות הסיוע לפליטים פלסטינים (אונרו"א), בהשוואה לנתונים מקבילים משנת 2005, ככל הנראה בשל ירידה באיכות המזון והמים.¹²

דוגמה נוספת לפגיעה בחיי היומיום כתוצאה מהפסקות החשמל היא הפגיעה בתושבי הבניינים המסתמכים על שימוש במעלית לצורך הגעה לדירתם או יציאה ממנה. בעוד עבור חלקם יכול אילוף זה להסתכם בחוסר נוחות בלבד, עבור אחרים, אשר נידותם מוגבלת (זקנים, נכים, חולים, בעלי משקל עודף, נשים עם תינוקות וכד'), או אשר מתגוררים בקומות העליונות של רבי קומות, עלולה הפסקת חשמל לרתק אותם לדירתם. יש לציין, כי בשל צפיפות האוכלוסין ברצועה, כמחצית מתושבי העיר עזה גרים ברבי קומות.

עדותה של סוהיר אל-ביומי, בת 39, נשואה ואם לארבעה ילדים, שגרה בקומה ה-11 של מגדל א-שיפאא בעיר עזה, ממחישה מצוקה זו:

11. העדות נבנתה על-ידי מוחמד סבאח 19.9.06.

12. OCHA, The Humanitarian Monitor, number 4, August 2006.

13. העדות נבנתה על-ידי מוחמד סבאח 15.9.06.

השלכות המשבר על אספקת המים ועל הטיפול בשפכים

היטב תלות זו.¹⁸ גם מפעל זה תלוי במשאבות חשמליות לצורך העברת השפכים בין המתקנים בהם מתבצעים שלבי הטיהור השונים (שקיעה, אוורור וסינון). במיוחד חיונית אספקת החשמל לביצוע הליך האוורור, המהווה, לדברי מונדיר שובלאק, מנהל שירות המים, "המוח העומד מאחורי הטיהור". במסגרת שלב זה, מוחדרת למים בקטריה, שדורשת אספקה רציפה של חמצן מרוכז, המסופק באמצעות מאווררים חשמליים. ככלל, הפסקת אספקת החמצן לכמה שעות גורמת למות הבקטריה ומחייבת גידול של בקטריה חדשה.

מאז תקיפת תחנת הכוח, מסתמך שירות המים על גנראטורים לצורך הפעלת המתקנים השונים בשעות שבהן אין אספקת חשמל באמצעות הרשת. לשם כך, צורך שירות המים כ-230,000 ליטר סולר מדי שבוע. הסולר ממומן על-ידי הקהילה האירופית, אשר התחייבה להמשיך את המימון עד סוף שנת 2006, וזאת באמצעות "המנגנון הבינלאומי הזמני" שהוקם על-מנת לעקוף את ממשלת חמאס.¹⁹

אולם, כפי שצוין בחלקו הראשון של דו"ח זה, למרות תרומתם החשובה במניעת קריסתה של המערכת, אותם גנראטורים אינה מהווים תחליף שווה-ערך לאספקת החשמל באמצעות הרשת. ככלל, גנראטורים אינם מיועדים להפעלה רציפה במשך שעות רבות. משום כך, משתמש בהם שירות המים רק עד מחצית מהשעות שבהן אין אספקת חשמל, קרי עד ארבע שעות בכל מחזור.²⁰ בנוסף, נאלץ השירות להשבית את הגנראטורים לפרקי זמן ארוכים יותר בשל צרכי תחזוקה ותיקון או בשל מחסור בחלקי חילוף.²¹

כתוצאה מכך, אין אפשרות לספק מים לאורך כל שעות היממה והרשויות המקומיות נאלצות ליישם תכניות

תושבי רצועת עזה משתמשים מדי שנה לצרכים ביתיים ועירוניים בכשבעים מיליון מטרים מעוקבים של מים. כ-96% מכמות זו הינם מי תהום הנשאבים באמצעות 120 בארות שאיבה, מהאקוויפר השוכן לאורכה של הרצועה.¹⁴ השאר (כ-3 מיליון מטרים מעוקבים), מסופקים על-ידי חברת מקורות הישראלית, באמצעות מערכת המוביל הארצי ונצרכים במרכז הרצועה.

האחריות על ויסות משק המים ברצועת עזה ועל הפיקוח על הגורמים הפועלים במסגרתו מוטל על רשות המים הפלסטינית. עם זאת, הגוף האחראי על הניהול ועל ההפעלה של תשתיות המים והביוב בעזה, לרבות על אספקת שירותי המים והביוב עד לבתיים של התושבים ועל אחזקת הרשת הוא "שירות המים של עיריית החוף" (להלן: שירות המים).¹⁵ מדובר בגוף ממשלתי למחצה, שכן חלק ניכר מתקציבו ממומן ישירות על-ידי הבנק העולמי ואינו נקבע על-ידי הרשות הפלסטינית. התשתיות העיקריות המופקדות בידי שירות המים הן 120 בארות השאיבה שצוינו לעיל, 33 תחנות לשאיבת ביוב ושלוש תחנות לטיהור מי שפכים.¹⁶

תשתיות אלה תלויות במידה מכרעת באספקת חשמל רציפה על מנת למלא את יעודן בצורה אפקטיבית. אספקה זו חיונית, בראש ובראשונה, לשם הפעלת משאבות חשמליות במשך 24 שעות ביממה לביצוע כמה פעולות עיקריות: שאיבת המים מהבארות והזרמתם למערכת החלוקה, דחיפת המים מהצנרת שמתחת לאדמה לקומות העליונות בבניינים רבי-קומות, ולבסוף, העברת מי הביוב מברי המגורים ומבורות הספיגה למפעלים לטיהור שפכים.¹⁷

בנוסף, חיונית אספקת החשמל לא פחות לצורך טיהור השפכים. מכון טיהור השפכים של בית לאהיה, הגדול והמתוחכם שבשלושת מכוני הטיהור ברצועת עזה, ממחיש

14. האקוויפר של עזה הוא המשכו של האקוויפר המשתרע לאורך החוף הישראלי של הים התיכון. עם זאת, על אף שמדובר באותו מאגר מים, מאחר שהזרימה של האקוויפר היא ממזרח למערב, שאיבת המים משני צידי הקו הירוק אינן משפיעות אחת על השנייה. להרחבה ר' בצלם, צמאים לפיתרון - מצוקת המים בשטחים ופתרונה במסגרת הסדר הקבע, נייר עמדה, יולי 2000.
15. לפרטים נוספים אודות השירות ר' אתר האינטרנט: <http://www.cmwu.ps/english>.
16. דו"ח מצב של שירות המים, 22.8.06.
17. יש לציין כי כ-30% מהבתים ברצועת עזה, בעיקר באזור ח'אן-יונס, לא חוברו מעולם לרשת הביוב ודייריהם משתמשים עדיין בבורות ספיגה.
18. ריאיון טלפוני עם מונדיר שובלאק, מנהל שירות המים, 27.8.06.
19. לפרטים אודות מנגנון זה ר' הודעה באתר האינטרנט של האיחוד האירופי: <http://www.eurunion.org/News/press/2006/20060051.htm>.
20. ריאיון טלפוני עם מונדיר שובלאק, 19.9.06.
21. סוכנות האו"ם לפיתוח (UNDP) התחייבה לייבא בעצמה חלקי חילוף שהיו חסרים לשירות המים עקב סגירת מעבר קרני, והעמידה לשם כך 80,000 דולר. UNOCHA, Situation Report, Gaza Strip, 7-24 August

גם לרחוץ את הכלים אי אפשר כל יום, והם מצטברים. הלכלוך נדבק אליהם וקשה מאוד לנקות אותם כשכבר יש מים. זה הופך את העבודה למתישה מאוד.²³

סיבה נוספת התורמת לשיבושים באספקת המים היא הנזקים שהסב צה"ל במהלך ההפצצות והמבצעים הקרקעיים השונים בתוך שטח הרצועה. כך למשל, לפי דיווח של שירות המים, הפצצת הגשר שבין מחנה הפליטים נוסייראת למורירקה ב-28.6.06 פגעה בקו צינורות ראשי המשרת כ-155,000 אנשים באזור המרכזי, והפסיקה את אספקת המים לימים רבים; במהלך המבצע באזור וואדי א-סלקה ב-14.7.06 פגעו החיילים בכ-850 מטר של צנרת מים וב-35 חיבורים ביתיים; במבצע אחר באזור בית חאנון בשבוע השלישי של חודש יולי פגעו החיילים בכ-180 מטר מאגרי מים ביתיים שהיו מוצבים בגגות; ועוד.²⁴

באשר לביוב, אחת הסכנות המרכזיות הטמונות בהפסקת הפעלתן של המשאבות בתחנות הביוב, המאיימת במיוחד על מקומות נמוכים, היא שהביוב יחזור אחורה בצנרת ויצף את המערכת. עד כה, לא התקבלו דיווחים על התממשות סכנה זו.

סכנה נוספת, חמורה אף יותר, המאיימת על תושבי צפון הרצועה היא עליית המפלסים במפעל לטיהור שפכים בבית לאהיה והצפת חלקים מהעיירה בית לאהיה והיישוב הבדואי הסמוך אום נאסר. תרחיש כזה, שיכול להתפתח לאסון אקולוגי של ממש, היה מוחשי במיוחד במשך שלושת השבועות שלאחר הפצצת תחנת הכוח, שבמהלכן הופסק לחלוטין טיהור השפכים במפעל זה, בעוד הזרמת הביוב נמשכה כבעבר. הפסקת הטיהור נבעה לא רק מהקשיים הנלווים להעדר אספקת חשמל רציפה ומהמחסור בנגראטורים (בתחילת המשבר), אלא גם בשל העובדה ששטח המפעל עצמו הופגז לעיתים קרובות על-ידי טנקים ותותחים של צה"ל. יתרה מזו, כמה מן הפגזים נחתו בסמוך מאוד לדפנות של אחת הברכות, תוך איום על שלמות הברכה ויצירת מקור סכנה נוסף להצפה. ההפגזות מנעו גם את ביצוע עבודות החפירה של בריכת סינון נוספת, שהיו מותכננות לצורך הורדת המפלס. לטענת ישראל, נורו הפגזים בתגובה לירי רקטות קסאם מאותו אזור. במסגרת התחקיר שערך בצלם לא ניתן היה לאמת או להפריך טענה זו.

רוטציה בין אזורים שונים בכל עיר, לפיהן כל אזור מקבל מים במחזוריים של כמה שעות לסירוגין. מצוקת המים היא קשה במיוחד בקרב אנשים שגרים ברבי קומות, התלויים במשאבות חשמליות לדחיפת המים לדירות העליונות, בשל העדר תיאום בין הזמנים שבהם ישנה אספקת מים לבין הזמנים שבהם מסופק החשמל. על רקע זה, מרבית הדיירים הללו אינם מקבלים מים במשך יותר משעתיים-שלוש ביום.²² כאמור, כמחצית מתושבי העיר עזה גרים ברבי קומות.

דבריה של רולא אבו ריאזי, תושבת עזה בת 22, נשואה ואם לילד, שגרה בקומה השישית של בניין בעיר עזה, ממחישים את ההשלכות של המחסור במים על חיי היומיום:

פעם אהבתי מאוד את הדירה שלנו, בקומה השישית של הבניין, אבל מאז משרב החשמל והמים, בגלל ההפצצה של תחנת החשמל ב-28.6.06, אני לא רוצה לגור פה יותר. אני מתחננת לבעלי שנעבור לגור בשכירות בקומת קרקע, או לכל היותר בקומה ראשונה, כדי שלא נסבול מהמחסור במים.

אנחנו מקבלים עכשיו חשמל כל פעם למשך שמונה שעות, ואחר כך יש הפסקה של שמונה שעות. מים אנחנו מקבלים במשך שעתיים ביום בערך, וזה לא תמיד באותן השעות שיש חשמל. בלי חשמל, המשאבות לא עובדות ואין דרך להזרים את המים למיכלים שעל הגג, ואז אין לנו מים בברזים. כמות המים שאנחנו מקבלים בשבוע מספיקה בערך ליומיום.

יש לנו על הגג מיכלים שיכולים להכיל אלף ליטר, אבל אף פעם אין מספיק מים כדי למלא אותם. הרבה פעמים אני הולכת עם הבן שלי להורים שלי כדי להתרחץ, ובעלי הולך להורים שלו. אנחנו נוהגים לשטוף את הגוף אחרי השימוש בשירותים, ועכשיו אנחנו נאלצים להסתפק בנייר טואלט, וזה גורם לנו להרגיש לא נקיים. בכלל, איך אפשר להשתמש בשירותים בלי מים?

רוב הזמן אני לא יכולה לעשות כביסה, ומצטברות אצלי ערמות גדולות של בגדים מלוכלכים. בעלי נאלץ ללכת לעבודה בבגדים עם ריח של זיעה, וזה יוצר מתח בינינו. לפעמים אין לי ברירה אלא לסחוב את כל הכביסה לבית של ההורים שלי ולכבש שם.

22. ש.ס.

23. העדות נבנתה על-ידי מוחמד סבאח ב-12.9.06 בבית העדה.

24. שירות המים, דו"ח מצב, 22.8.06.

ברור האם כוונת נציגי צה"ל הייתה לירי מהמפעל עצמו, או מהאזור באופן כללי.²⁵ כך או אחרת, מאז הפגישה לא ירה צה"ל לעבר המפעל, וזה המשיך לפעול במתכונתו המצומצמת. כמו כן, התאפשר בעקבות כך להשלים את חפירת בריכת הסינון החדשה, תוך הפחתת איום ההצפה.

לקראת סוף חודש יולי חזר שירות המים להפעיל את מפעל הטיהור בבית לאהייה באופן חלקי בעזרת גנראטורים. כמו כן, בפגישה שהתקיימה במחסום ארז ב-3.8.06, בין נציגי צה"ל, שירות המים והאו"ם, התחייב צה"ל לא להפגז את שטח המפעל, אלא במקרה של "ירי רקטות". לדברי מנהל שירות המים, אין זה

---

25. כמו כן הושגה הסכמה, בעקרון, לדיון ביישום פיתרון ארוך-טווח לבעיות הסביבה ובריאות הציבור הרבות הנוצרות כתוצאה ממיקומו של המפעל, ממבנהו ומתפקודו. לפי פתרון זה ייבנה מתקן חדש ממוזרח לעיר עזה שיחליף את זה של בית לאהיה. מימון התורמים למתקן החדש הובטח כבר לפני שנים, אולם מיקומו המדויק טרם נקבע.

השלכות המשבר על שירותי הרפואה

לתפקד כרגיל, למרות הפסקות החשמל, שהינן קצרות אך תכופות מאוד. הפסקות חשמל אלה אינן משפיעות על התמותה בבית החולים, אך טמון בהן פוטנציאל השפעה רב על התחלואה. במילים אחרות, אפילו אם הפסקות החשמל אינן בהכרח קטלניות, כפי שנראה להלן, הן פוגעות באופנים שונים בבריאותם של התושבים, כאשר במקרים רבים תורגש הפגיעה רק בטווח הרחוק.

מחלקת טיפול נמרץ יילודים מהווה דוגמה לכך. על אף שמחלקה זו מצוידת במערכת אל-פסק ואינה נפגעת ישירות מהפסקות החשמל, היא תלויה במידה מכרעת בקבלת אבחונים מדויקים מאוד, הנשענים על תוצאות מעבדה. אולם, מאחר שהמעבדה אינה מצוידת במערכת אל-פסק, כל פעם שמתרחשת הפסקת חשמל, יש צורך לאתחל את המכשירים הדיאגנוסטיים המשמשים לניתוח אלקטרולטיים וגזים בדם, ובכל פעם שהמכשירים מאותחלים, יש לכייל אותם מחדש, דבר הגורם לבזבז זמן וציוד (בעיקר תמיסות שונות), ומגביר את הסיכוי לטעות אנוש. לדברי ד"ר ת'אבת אל-מסרי, ראש המחלקה לטיפול נמרץ יילודים, "הסכנה אינה כל כך תמותת תינוקות אלא תחלואה בטווח הארוך".²⁸

דוגמה נוספת להשפעות הבריאותיות ארוכות הטווח קשורה לנטייתם של בתי החולים לדחות ככל שניתן ניתוחים אלקטיביים, קרי כאלה שאינם מיועדים להציל חיים באופן מיידי. אחת הסיבות לכך היא כי בהתחשב בכך שחדרי הניתוח אינם מצוידים במערכות אל-פסק (לרבות חדר הניתוח של בית החולים א-שיפאא) קיים חשש להתרחשות תקלה ממושכת בפעולת הגנרატורים המגבים את אספקת החשמל. תרחיש כזה הינו מסוכן במיוחד בניתוחים המתבצעים בהרדמה כללית, בהם המנותח מונשם באופן מלאכותי. יש לציין כי תופעת הדחייה של ניתוחים אלקטיביים מושפעת גם מאילוצים אחרים, בהם ריבוי פצועים כתוצאה מהפגזות צה"ל והמעיימותים בין חמושים לחיילים וממחסור בתרופות ובציוד.²⁹ בכל מקרה, גם אם ההחלטה על דחיית ניתוח אלקטיבי אינה

הפגיעה באספקת החשמל פגעה באופן משמעותי גם ביכולתם של מוסדות הבריאות ברצועת עזה לספק שירותים רפואיים לאוכלוסייה. משרד הבריאות של הרשות הפלסטינית הוא ספק שירותי הבריאות הגדול והחשוב ביותר ברצועת עזה. הוא נושא באחריות ישירה להפעלתם של 12 בתי חולים, 56 מרפאות וכמה מחסני תרופות וציוד. בסה"כ מספק משרד הבריאות כ-90% משירותי הבריאות ברצועת עזה.²⁶

למרות היקף הפעילות העצום שהוא מקיים, עומדים כיום לרשות משרד הבריאות רק 45 גנרატורים, בהם עשרה שנרכשו בעקבות פרוץ המשבר. לשם הפעלתם משתמש המשרד בכ-39,000 ליטר של סולר ליום (כ-25% יותר מצריכתו של שירות המים) בעלות של 156,000 ש"ח. ההוצאה על סולר לבדה, קרי ללא עלויות התחזוקה של הגנרატורים, הגדילה את הוצאות התפעול של משרד הבריאות בכ-30%.²⁷

כאמור, גנרატורים אינם מיועדים לשימוש במשך שעות ארוכות באופן רציף. אחד החסרונות העיקריים הכרוכים בשימוש כזה הוא תקלות תכופות, החל מכיבוי פתאומי המחייב הפעלתו מחדש, וכלה בתקלות רציניות יותר המחייבות הוצאת המכשיר משימוש לפרק זמן ארוך. תופעה זו בלטה בזמן סיור שערך נציגי בצלם בבית החולים א-שיפאא בעיר עזה, המרכז הרפואי הגדול והמצויד ביותר ברצועת עזה. במהלך הסיור, שנמשך כשלוש שעות, כבו כמה פעמים אורות ויחידות מיוזג אוויר, ועוצמתם עלתה וירדה לסירוגין בשל תנודות בזרם החשמל.

רק שתי מחלקות בבית החולים א-שיפאא - טיפול נמרץ כללי וטיפול נמרץ יילודים - מצוידות במערכות אל-פסק (UPS) המסוגלות לגשר על הפערים הנגרמים על-ידי התקלות בגנרატורים ולווסת את זרם החשמל הבלתי-סדיר. זאת, מאחר שהפסקת פעילותם של מקצת מן המכשירים במחלקות אלה, אפילו למשך דקה אחת, עלולה להסתיים במות החולה. כל שאר המחלקות נאלצות

26. לפריס נוספים אודות מערכת הבריאות ברצועת עזה ר' רופאים לזכויות אדם, תכנית ההתנתקות והשלכותיה על הזכות לבריאות ברצועת עזה, ינואר 2005.

27. ריאיון עם מוחמד ראדי, מנהל מחלקת המשברים של משרד הבריאות, 26.8.06.

28. ריאיון בבית-החולים א-שיפאא, 24.8.06.

29. ריאיון עם הד"ר גיומעה א-סקה, מנהל מחלקת יחסי ציבור בבית החולים א-שיפאא, 25.9.06.

מסכנת ישירות את חיי החולה, היא עלולה להגביר את הנזק הנגרם לו על-ידי המחלה, ולהביא בסופו של דבר להגברת התחלואה ולקיצור חיי בטווח הרחוק.

השלכות המשבר על המחלקה לטיפול דיאליזה, לעומת זאת, הן מיידיות. פעולת יחידות הדיאליזה בבית-החולים א-שיפאא נפסקת עד שלוש פעמים בשעה, בשל תקלות בגנראטורים. אמנם, עצירת הטיפול אינה קטלנית, אך היא כרוכה בסיכון לקרישת דם בשסתום המותקן בכלי הדם של המטופלים המאפשר מתן זריקות ללא ניקוב חוזר ונשנה. בכדי להימנע מכך נאלצים האחים והאחיות במחלקה לפעול במהירות מרבית על מנת להפעיל מחדש את מכונות הדיאליזה באופן ידני, זאת בהנחה שזרם החשמל התחדש באופן מידי.³⁰ סכנת קרישת הדם התממשה במקרה של אחמד שבאת, תושב עזה בן 52, לאחר שהפסקת חשמל שאירעה במהלך הטיפול בו נמשכה כשבע דקות:

אני גר בבית חאנון. אני חולה באי ספיקת כליות. העורקים שיש לי בגוף הם צרים ולכן אני לא יכול לעבור טיפולי דיאליזה רגילים, דרך העורק. הייתי צריך לעבור ניתוח להתקנת צינורית מיוחדת (fistula), כדי שאוכל לקבל טיפולי דיאליזה דרכה ולא

ישירות דרך העורקים. בעזה אין אפשרות לעשות את הניתוח הזה, לכן בחודש אפריל 2005 נסעתי למצרים, לבית החולים נאסר, ובערתי שם את הניתוח. התקינו לי את הצינורית ביד ימין. הצינורית הזאת מחברת את העורק של היד אל הווריד ומאפשרת את הזרמת הדם ואת ביצוע הדיאליזה באופן תקין. אחרי שעברתי את הניתוח, חזרתי לרצועת עזה והתחלתי לעבור דיאליזה שלוש פעמים בשבוע, לפי הנחיות הרופאים...

האסון הגדול קרה לי בתחילת חודש יולי 2006. הייתי באמצע טיפול דיאליזה, כשפתאום זרם החשמל התנתק. אבל בניגוד לפעמים אחרות, הגנראטורים התחילו לפעול רק אחרי שבע דקות. כתוצאה מכך, נוצר לי קריש דם ביד ימין, וליתר דיוק הקריש נוצר בתוך הצינורית שביד וקלקל אותה. לכן, צוות הרופאים נאלץ לחתוך את הצינורית.

מאותו יום ועד היום, אני נאלץ לעבור את הדיאליזה דרך העורקים הצרים שלי שבבית השחי בצד שמאל.

זה גורם לי סבל נפשי עמוק. כשאני עובר את הדיאליזה, אני מרגיש כאבים בלתי נסבלים, חום וקוצר נשימה. זה פיתרון זמני עד להשתלת צינורית חדשה ביד שמאל. ליד ימין נגרם נזק גדול ואי-אפשר להשתיל בה צינורית. היא התנפחה למימדים לא טבעיים. בשביל ניתוח חדש אני צריך לנסוע שוב למצרים ואני לא יכול לנסוע עד שיפתחו את מעבר רפיח. גם אין לי כסף בשביל הנסיעה והניתוח.³¹

הודות לכך שהם מצוידים בגנראטורים, כל בתי החולים ברצועת עזה מסוגלים, למרות כל הקשיים, אלה שתוארו כאן ואחרים, להמשיך לספק כמעט את כל שירותי הבריאות שסיפקו לפני תחילת המשבר. לעומתם, רוב המרפאות שמפעיל משרד הבריאות משותקות בחלק משעות היממה ונאלצות להפסיק את מתן חלק מהשירותים שנתנו בעבר, שכן שאין ברשותן גנראטורים.

כך למשל בנוגע לשירותי החיסון לילדים. מאחר שאת החיסונים יש לשמור בקירור, מרבית המרפאות הפסיקו להעניק שירות זה ומפנות את המטופלים למרפאות החוץ של בתי החולים. התורים והצפיפות במרפאות אלה גדלו בשל כך באופן משמעותי. הדבר מעורר חשש כי חלק מההורים, בעיקר אלה בעלי יכולת ניידות נמוכה, יאלצו לדחות את חיסון ילדיהם או לוותר כליל על חיסון.

בעדותו לבצלם, התייחס פרגי אל-בטניג'י, המנהל האדמיניסטרטיבי של מרפאת א-רחמה בעיר עזה, להשפעות המחסור בחשמל על תפקוד המרפאה שאותה הוא מנהל:

המרכז הרפואי א-רחמה מספק שירותים רפואיים ליותר מ-24 אלף בני אדם תושבי השכונות תורכמאן ושוג'איעיה בעזה. במרכז מספר מחלקות: מעבדה, מרפאת שיניים, מחלקת נשים הרות, טיפת חלב, מחלקת חיסונים ואחרות. כמו כן, ניתנים

במרכז שירותים רפואיים דחופים. אנחנו מטפלים בכל מה שביכולתנו, ובמידת הצורך אנחנו מפנים חולים לבתי החולים, כמו בית החולים א-שיפאא או בית החולים על שם מוחמד א-דורה בעזה. אנחנו סובלים ממחסור בציוד רפואי ועושים כמיטב יכולתנו. אם היה לנו כל הציוד הנחוץ, היינו בוודאי נותנים טיפול רפואי טוב יותר.

30. ריאיון עם חי'אדר חסונה, אחות אחראית, ונביל אל-אימאוו, אח, יחידת הדיאליזה, בית-החולים א-שיפאא, 24.8.06.
31. העדות נגבתה על-ידי זכי כחיל בבית החולים א-שיפאא 27.8.06.

למשל, זקוקים לטיפול דחוף וממושך. הם זקוקים למכשיר אינהלציה כדי לנשום ולא יכולים לחכות עד שיחודש זרם החשמל. אלה שיכולים להרשות לעצמם, ויש להם גם גנראטורים, קנו לעצמם מכשיר אינהלציה ומערכת חמצן לשימוש בבית. אנשים מעדיפים לקבל את הטיפול בבית, גם בגלל המצב הביטחוני הקשה. לא תמיד אפשר להגיע למרכז הרפואי או לבית-החולים.

בגלל הניתוקים החוזרים ונשנים של זרם החשמל אנחנו מעבירים את החיסונים לתינוקות בין המרכזים הרפואיים, לפי הזמינות של החשמל. אנחנו לא ערוכים לטפל עכשיו בחולים כרוניים, ולא יכולים לתת טיפולי פוריות או לטפל בנשים הרות. הטיפולים האלה מצריכים תרופות והורמונים שצריך לשמור כל הזמן בקירור ולכן אנחנו מפנים את האנשים לבית-החולים א-שיפא.³²

פעילות המרכז נפגעת מאוד גם מהניתוקים החוזרים ונשנים של אספקת החשמל, שהפכו את העבודה שלנו לאיטית מאוד. אין לנו גנראטור והחשמל חיוני לתפעול חדר הלידה, מחלקת הלב, מחלקת לחץ הדם, ומחלקת מחלות נשימה, קוצר נשימה ואסטמה ומחלקת החיסונים. אנחנו מחסנים ילדים כל שבוע, ואת החיסונים חובה לשמור בקירור.

בגלל האספקה הלא סדירה של החשמל, מגיעים אלינו הרבה פחות חולים מבעבר. החולים יודעים שאנחנו לא יכולים לטפל בהם והם דוחים את ההגעה אלינו, או מחפשים מרכז רפואי אחר, שיש בו חשמל. החולה עלול לעבור ממרכז למרכז עד שהוא מוצא כזה שיש בו חשמל, אם בכלל. בהרבה מקרים, המצב של החולה לא מאפשר לו לחפש מקום עם חשמל. אנשים שסובלים ממחלות לב או נשימה חייבים לקבל טיפול מיידי. חולי אסטמה או קוצר נשימה

32. העדות נגבתה על-ידי מוחמד סבאח במרכז הרפואי א-רחמה בעיר עזה ב-16.9.06.

תקיפת תחנת הכוח והשלכותיה בראי המשפט ההומניטארי הבינלאומי

מעמדה החוקי של התקיפה

תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית, חזקה שלא נעשה בו שימוש כזה.

בהתייחס למונח "יתרון צבאי מובהק" בסיפא של הפסקה השנייה לסעיף, קובעת הפרשנות הרשמית של הצלב האדום כי "ייהיה זה בלתי לגיטימי לשגר התקפה אשר היתרונות הטמונים בה הינם רק פוטנציאליים או בלתי מוגדרים".³⁵

דובר צה"ל פרסם ב-28.6.06- הודעה בה דווח על תקיפות שונות שביצע צה"ל במהלך הלילה הקודם, בהן "שלושה גשרים במרכז רצועת עזה ותחנת שנאים דרומית לעיר עזה". בהודעה זו נמנע הדובר מלהתייחס למטרתה של כל תקיפה בנפרד, אך ציין באופן כללי כי "מטרת הפעילות היא להקשות ולשבש את פעילות תשתיות הטרור הקשורות במישרין ובעקיפין לחטיפתו של החייל רב-טוראי גלעד שליט".³⁶ בתשובה לפניית בצלם לשר הביטחון בעניין זה ציין סרן תימור בלן בשם הפרקליט הצבאי הראשי, כי "יעדי התשתית, שצינת במכתבך, מסייעים לפעילות הבלתי-חוקית של ארגוני הטרור ברצועת עזה, ובראשה שיגור רקטות קסאם אל עבר יישובים ישראלים".³⁷

עצם העובדה כי הן דובר צה"ל והן הפצ"ר נמנעו בקפדנות מלציין כיצד הפגיעה בתחנת הכוח, או הפסקות החשמל שנגרמות מאז בגינה, "משבשות את פעילות תשתיות הטרור" או פוגעות ב"שיגור רקטות קסאם אל עבר יישובים ישראלים", מדברת בפני עצמה. בצלם הפנה שאלה זו לפצ"ר, בהמשך לתשובתו הלקונית שצוטטה לעיל, אולם עד מועד פרסום הדו"ח טרם התקבלה תשובתו.³⁸

אמנם, ניתן לשער כי הפסקות החשמל התכופות משפיעות בדרך זו או אחרת על הפעילות השגרתית של הארגונים העוסקים בירי רקטות קסאם. כך למשל, ייתכן כי הפסקות החשמל מאלצות את מפעילי המחרטות בהן מיוצרות הרקטות, להאט את קצב הייצור, בהנחה שאין ברשותם גנראטורים. אולם, גם אם השפעות מסוג זה אכן

אחד מעמודי התווך של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, המסדיר את הכללים החלים על הצדדים הלוחמים בעת סכסוך מזוין, הוא עקרון ההבחנה בין מטרות צבאיות לבין אובייקטים אזרחיים. לפי עיקרון זה, אסור בתכלית האיסור לכוון התקפות נגד אלה האחרונים. מאחר שהוא נחשב חלק מהמשפט הבינלאומי המנהגי, חל עיקרון זה באופן אוטומטי על כל הצדדים הנוטלים חלק בלחימה, ללא קשר למעמדם וללא תלות בהצטרפותם להסכמים ספציפיים. עקרון ההבחנה קיבל ביטוי, בין השאר, בסעיפים 48 ו-52 לפרוטוקול הראשון לאמנות גינה שהתקבל בשנת 1977 (להלן: הפרוטוקול).³³ כמו כן, בנוסף להגנה הכללית שממנה נהנים אובייקטים אזרחיים, סעיף 54 בפרוטוקול קובע כי "אסור לתקוף, להרוס, לסלק או להוציא מכלל שימוש אובייקטים החיוניים להישרדות האוכלוסייה האזרחית כגון מוצרי מזון, יבולים, משק חי, מתקנים לאספקת מי שתייה ומפעלי השקיה... ויהא המניע אשר יהא". אמנם, מתקנים לאספקת חשמל אינם מוזכרים בסעיף בצורה מפורשת, אך לפי הפרשנות של הצלב האדום, המילה "כגון" מצביעה על כך שאין מדובר ברשימה ממצה אלא בדוגמאות לשם המחשה בלבד.³⁴

האם תחנת הכוח בעזה יכולה להיחשב באיזשהו אופן למטרה צבאית לגיטימית, בהתאם לעקרון ההבחנה? לפי סעיף 52 לפרוטוקול,

(2) [...] בכל הנוגע לאובייקטים, מטרות צבאיות מוגבלות לאותם אובייקטים אשר מטבעם, מיקומם, מטרתם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית ושהריסתם, תפיסתם או נטרולם, באופן מוחלט או חלקי, בנסיבות המתקיימות באותו הזמן, מקנים יתרון צבאי מובהק.

(3) במקרה של ספק אם באובייקט שבאופן רגיל מיועד למטרות אזרחיות [...] נעשה שימוש לתרום

33. ישראל אינה צד לפרוטוקול ולכן היא מחויבת לקיים רק את אותן הוראות הנחשבות ביטוי למשפט המנהגי.
34. ICRC, Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 (Geneva, Martinus Nijhoff Publishers, 1987) para. 2102-3, p. 655.
35. שם, פסקה 2024, ע' 636.
36. פרסם באתר דובר צה"ל: <http://www1.idf.il>.
37. מכתב 8- באוגוסט 2006 (ההודעה במקור).
38. פנייה זו נשלחה ב-10 באוגוסט 2006.

קיימות וניכרות, הרי שהן יחסית שוליות, ובוודאי שאינן מקנות "יתרון צבאי מובהק" שיש בו כדי לסווג את תחנת הכוח כמטרה צבאית לגיטימית.

לישראל "יתרון צבאי מובהק". אולם, מאחר שברור שאין זה המקרה, אין מנוס מהמסקנה, שניתוק מוחלט של אספקת החשמל על-ידי חברת החשמל הישראלית היא פעולה בלתי חוקית לא פחות. הסיבה לכך נעוצה לא רק בדיני הלחימה, האוסרים על הצדדים "להוציא מכלל שימוש" אובייקטים חיוניים להישרדות האוכלוסייה,⁴¹ אלא גם, כפי שנראה בחלקו האחרון של פרק זה, בדיני הכיבוש המחייבים את המדינה הכובשת לדאוג לחיים התקינים בשטח הכבוש.

בהתייחסו למטרות מבצע "גשמי קיץ", ציין גלנט באותו ראיון כי "המטרה היא שיבינו שמחיר ירי קסאם מאוד גבוה. אין לנו יומרה להגיע לכל קסאם. אין לנו פיתרון טכנולוגי ומבצעי שימנע את הירי. מה שאנחנו עושים הוא להעביר את הלחימה למגרש שלהם. זאת משוואה שעובדת על הרתעה ולא על היכולת".⁴² על אף שדברים אלה אינם מתייחסים באופן ספציפי להפגזת תחנת הכוח, בכוחם לרמוז על קיומו של מניע אחר לחלוטין להחלטה זו: "הרתעה", בלשונו של האלוף, שתוצאתה היא ענישה קולקטיבית המהווה הפרה בוטה של המשפט ההומניטארי. סעיף 33 באמנת גינבה הרביעית קובע כי "עונשים קיבוציים וכן כל אמצעי הפחדה או טרוריים אסורים".

לבסוף, יש לציין כי התקפות המכוונות נגד אובייקטים אזרחיים, כפי שהן מוגדרות בסעיף 52 לפרוטוקול, מוגדרות כפשע מלחמה, אם היה ידוע לאחראים על ההתקפה שזו תגרום נזק מופרז לאוכלוסייה האזרחית.⁴³ יתרה מזו, לפי חוקת בית הדין הפלילי הבינלאומי, שהתקבלה בשנת 2002, ביצוע התקפות כאלה כשלעצמו מוגדר כפשע מלחמה, ללא קשר לנזקים שנגרמו כתוצאה מהן.⁴⁴ מדינת ישראל אמנם חתמה על החוקה, אולם מאחר שהיא טרם אשררה אותה, אין לבית הדין סמכות בכל הנוגע למקרה שלפנינו.

חובת התיקון

מדינות אחראיות למעשים הבלתי חוקיים שאנשים הפועלים מטעמה ביצעו. זהו עיקרון יסוד במשפט הבינלאומי הפומבי, על ענפיו השונים, ממנו נגזרת חובת התיקון. כפי שקבע בית דין הבינלאומי הקבוע לצדק בפקס דין תקדימי משנת 1928, "העיקרון היסודי, הנכלל בעצם

יתרה מזו, גם אם נקבל את ההנחה המפוקפקת, לפיה הרס התחנה הקנה לישראל "יתרון צבאי מובהק", הרי שעל מנת להיחשב חוקית, הייתה ההתקפה חייבת לעמוד בעיקרון מרכזי אחר במשפט ההומניטארי - עקרון המידתיות. לפי עיקרון זה, אסור לשגר התקפה אם ידוע שהיא תגרום לפגיעה נלווית באזרחים או באובייקטים אזרחיים, שהיא "מופרזת ביחס ליתרון הצבאי הקונקרטי".³⁹ אחד הכלים באמצעותו ניתן להעריך האם הנזק הצפוי הינו מופרז ביחס ליתרון הצבאי, הוא בחינת השאלה, האם בעת קבלת ההחלטה על התקיפה עמדו לרשות המתכננים חלופות שוות ערך מבחינת היתרון הצבאי, שסיבבו נזק נלווה פחות.

כפי שצוין בפרק הראשון לדו"ח זה, לנוכח תלותו של משק החשמל בעזה באספקת חשמל, דלק וגז מישראל, שולטת ישראל במשק זה, במישרין ובעקיפין, בצורה מוחלטת. סביר להניח כי ישראל יכלה לנצל שליטה זו למטרותיה הצבאיות, מבלי לגרום נזקים בלתי מידתיים. כך למשל, יכלה ישראל לנתק את זרם החשמל באופן זמני לאזורים ספציפיים, כאמצעי עזר לפעולותיה הצבאיות.

מריאיון שהתפרסם ב"דיעות אחרונות" עם אלוף פיקוד הדרום יואב גלנט, עולה כי החלופה הראשונה ("הורדת השאלטר" על-ידי חברת החשמל הישראלית) אכן נשקלה: "בדקנו את זה", אמר גלנט, "חברת החשמל סירבה. התברר שמשפטית יש להם בעיה".⁴⁰ סיבת הסירוב של חברת החשמל מובנת לנוכח מחויבותה על-פי חוזה לספק לרשות הפלסטינית חשמל. סביר להניח כי הפרת חוזה זה הייתה גוררת עמה אבדן הכנסות משמעותיות ואף תביעה משפטית. אולם, למרות זאת, אם אכן התקבלה המסקנה המפוקפקת ששיבוש אספקת החשמל בעזה יקנה לצה"ל יתרון צבאי מובהק מבלי להסב נזקים בלתי מידתיים, יכלה ישראל להשיג זאת באמצעות ניתוק זמני של האספקה של חברת החשמל הישראלית. העדפתם של מקבלי ההחלטות בממשלה ובצבא את האינטרסים המסחריים של חברת החשמל על פני ערכי יסוד המעוגנים במשפט ההומניטארי הבינלאומי היא על כן מקוממת ובלתי חוקית.

חשוב להדגיש כי ניתוח זה רלבנטי רק במצב היפותטי, שבו ניתן להגדיר את שיבוש אספקת החשמל כפעולה המעניקה

39. עיקרון זה בא לידי ביטוי, בין השאר, בסעיף 57 (iii) בפרוטוקול.

40. נחום ברנע ושמעון שיפר, "מלחמה בשלש חזיתות", ידיעות אחרונות, המוסף לשבת, 4.8.2006.

41. סעיף 54 (2) לפרוטוקול.

42. נחום ברנע ושמעון שיפר, "מלחמה בשלש חזיתות", ידיעות אחרונות, המוסף לשבת, 4.8.2006.

43. סעיף 85 (3) ב) לפרוטוקול.

44. סעיף 8 (2) (ב) (ii) בחוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי.

הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי הקובעות את חובת הפיצוי אינן מציינות בצורה מפורשת מיהו הגורם הזכאי לפיצוי. לפי התפישה המסורתית, המשפט ההומניטארי נועד להסדיר כללי התנהגות בין מדינות, בין לבין עצמן, ולא בין מדינות ליחידים או למוסדות אזרחיים. בהתאם לכך, רק מדינות זכאיות לפיצוי על נזקים שנגרמו כתוצאה מהפרת הוראות משפט זה, ורק דרכן יכול אדם או מוסד לקבל פיצוי מהמדינה האחראית לנזקי.

עם זאת, תפישה זו נחשבת כיום, במידה הולכת וגדלה, למיושנת. משפטנים רבים רואים בחובת הפיצוי במשפט ההומניטארי חובה כפולה, הן כלפי המדינה והן כלפי היחידים והמוסדות האזרחיים הנפגעים.⁴⁹ חשוב לציין, כי זכאותם של יחידים לתיקון ולפיצוי מידי המדינה מהווה אבן יסוד אשר אינה מוטלת בספק בענף אחר במשפט הבינלאומי, הוא משפט זכויות האדם הבינלאומי.⁵⁰ על אף העובדה שמדובר בשני ענפי משפט מובחנים, מתקיימים ביניהם יחסים של השפעה והפריה הדדיים, בין היתר בכל הנוגע להבנת מעמדו של היחיד אל מול המדינה.

יישום חובת הפיצוי בגין תקיפתה של תחנת הכוח, הלכה למעשה, טומן בחובו מספר מכשולים משפטיים. ברמת הפרט, למעט מקרים יוצאי דופן, אין כיום לפלסטינים תושבי השטחים אפשרות חוקית לתבוע ממדינת ישראל פיצויים בגין נזקים שנגרמו להם על-ידי כוחות הביטחון, גם אם הם נגרמו כתוצאה מפעולה בלתי חוקית. זאת, בעקבות שני תיקונים לחוק הנוזקים שקיבלה הכנסת בשנים 2002 ו-2005, הפוטרים את המדינה מאחריות לפצות על נזקים אלה.⁵¹ המדובר הוא בתיקונים הסותרים עקרונות יסוד במשפט הבינלאומי ובמשפט החוקתי הישראלי, שמן הראוי שיימחקו מספר החוקים. עתירה נגד התיקונים לחוק שהגישה קבוצה של ארגונים ישראלים ופלסטיניים לזכויות האדם תלויה ועומדת בפני בג"ץ.⁵²

יישום חובת הפיצוי ברובד הבין-מדינתי, מעורר שני קשיים עיקריים. ראשית, מעמדה של הרשות הפלסטינית במשפט הבינלאומי אינו ברור דיו, ובכל מקרה אין מדובר במדינה. עם זאת, מאחר שהרשות היא למעשה הגוף

הרעיון של פעולה בלתי חוקית הוא כי תיקון המעוות חייב, עד כמה שאפשר, למחות את כל התוצאות של הפעולה הבלתי חוקית, ולהחזיר על כנו את המצב, שלפי כל הסיכויים היה קיים אילו אותה פעולה לא הייתה מתבצעת.⁴⁵

בשנת 2005 קיבלה העצרת הכללית של האו"ם החלטה אודות עקרונות היסוד של הזכות לתיקון לפי משפט זכויות האדם והמשפט ההומניטארי הבינלאומי.⁴⁶ החלטה זו, כשלעצמה, אינה מחייבת מבחינה משפטית. עם זאת, היא שימושית לצורך בחינת חובותיה של ישראל, שכן, היא אינה מתיימרת ליצור נורמות חדשות, אלא לאגד במסגרתה ולנסח מחדש נורמות מקובלות ומבוססות במשפט הבינלאומי. החלטת האו"ם מונה חמש זכויות הנגזרות מהזכות לתיקון, אשר כל מדינה האחראית על מעשה בלתי חוקי חייבת לממש: הזכות להשבה, הזכות לפיצוי, הזכות לשיקום, הזכות לסיפוק והזכות לקבלת ערבויות לאי הישנותו של המעשה.⁴⁷

הזכות הראשונה אינה רלבנטית במקרה שלפנינו, שכן המעשה הבלתי חוקי שביצעה ישראל גרמה להשמדתו של אובייקט שלא ניתן להשיבו. על כן, הזכות השנייה, קרי זכות הפיצוי, היא המפתח העיקרי לתיקון הנזק שנגרם כתוצאה מההתקפה הבלתי חוקית. בהקשר של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, עוגנה זכות זו באופן מפורש בסעיף 3 לאמנת האג משנת 1907 וכן בסעיף 91 לפרוטוקול, הקובעים בלשון זהה כי "צד לסכסוך המפר את הוראות האמנות או הוראות פרוטוקול זה יהיה מחויב, אם המקרה מחייב זאת, לשלם פיצויים". מקרה המחייב פיצוי נוצר כאשר הפרת הוראות המשפט ההומניטארי גרמה נזק כלשהו.⁴⁸ חובה זו משתרעת הן על הנזק הישיר שנגרם כתוצאה מהמעשה הבלתי חוקי והן על הנזק העקיף. הקטגוריה הראשונה היא, במקרה שלפנינו, קלה לקביעה, שכן היא כוללת רק את עלות השנאים שהושמדו. הקטגוריה השנייה היא, לעומת זאת, רחבה בהרבה וגבולותיה אינם ברורים. היא כוללת, כעיקרון, את כלל הנזקים שנגרמו בשל הפסקות החשמל התכופות, אשר חלקם מומחשים בדו"ח זה.

45. Factory of Chorzow (Germany v. Poland) (indemnity), 1928, PCIJ (ser A) No. 17.
46. UN General Assembly Resolution 60/47, Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross. 46 Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law (להלן: עקרונות האו"ם).
47. עקרונות האו"ם, עיקרון 18.
48. ר' פרשנות הצלב האדום, הערת שוליים 34, פסקה 3655, ע' 1056.
49. Emanuela-Chiara Gillard, Reparation for Violations of International Humanitarian Law, 85 *International Review of the Red Cross*, 2003, 49-52.
50. ר' ההכרזה האוניברסאלית בדבר זכויות האדם, סעיף 8; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיף 2; האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית, סעיף 6; האמנה נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים, סעיף 14; האמנה בדבר זכויות הילד, סעיף 39.
51. התיקון הראשון פטר את המדינה מאחריות נזיקית בגין "פעולה מלחמתית", תוך הרחבת המקרים הכלולים בהגדרה זו. ר' חוק הנוזקים האזרחיים (אחריות המדינה) (תיקון מס' 4) התשס"ב-2002. התיקון השני הרחיב את סיונות המדינה מפני תביעות נזיקים בגין מעשים שבוצעו באזור שהוגדר על-ידי שר הביטחון כ"אזור עימות", גם אם אותו מעשה אינו קשור ללחימה. ר' חוק הנוזקים האזרחיים (אחריות המדינה) (תיקון מס' 7), התשס"ב-2005.
52. בג"ץ 8276/05, עדאלה ואח' נ' שר הביטחון ואח'.

באופנים רבים, בהם החלטת ממשלה עקרונית שתקבע כי אובייקטים אזרחיים בכלל, ואלה המשרתים צרכים חיוניים של האוכלוסייה האזרחית בפרט, לא יהוו יעדי תקיפה של צה"ל.

החובה לדאוג לחיים תקינים בשטח כבוש

עם השלמת פינוי ההתנחלויות מרצועת עזה בקיץ 2005 ונסיגת כוחות הצבא ממנה, הכריזה ישראל על סיומו של הממשל הצבאי באזור. בכך ביקשה המדינה לפטור את עצמה מאחריות בכל הנוגע לתושבי רצועת עזה ולחיייהם התקינים. אולם, למרות העדר נוכחות ישראלית קבועה בתוך שטח הרצועה, ממשיכה ישראל לשלוט במידה כמעט מוחלטת על תחומים מרכזיים בחיי תושביה:

1. חוף הים של עזה ומרחבה האווירי נתונים לשליטתה המלאה של ישראל.
2. המעבר בין הרצועה לגדה המערבית, גם שלא דרך ישראל, נשלט אף הוא בצורה מוחלטת על-ידי ישראל.
3. ניהולו של מרשם האוכלוסין, כניסתם של זרים לרצועה והליכי איחוד המשפחות נותרו בשליטתה המוחלטת של ישראל.
4. ישראל שולטת באופן מוחלט על היכולת להכניס סחורות לעזה, ובמידה רבה גם על ייצוא הסחורות.
5. מתוקף הסכמי אוסלו ממשיכה ישראל לשלוט במידה משמעותית במערכת המיסוי של הרשות הפלסטינית.

לפי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, המבחן המכריע להחלת דיני הכיבוש על מדינה מסוימת ביחס לשטח כלשהו הוא קיומה של "שליטה אפקטיבית" מצד אותה מדינה על אותו שטח. בעבר, קבע בג"ץ כי היווצרותו והמשך קיומו של מצב כיבוש אינם תלויים בנכונותה של המדינה השלטת להפעיל מנגנון לניהול ישיר של חיי האוכלוסייה, אלא אך ורק במידת השליטה הצבאית שלה בשטח.⁵³ יתרה מזו, כדי שאזור מסוים ייחשב לכבוש אין אפילו צורך בנוכחות צבאית קבועה בכל חלקיו. לפי מיטב המומחים במשפט ההומניטארי, שליטה אפקטיבית יכולה להתקיים גם כאשר הצבא שולט על נקודות מפתח באזור

הממלא את מרבית הפונקציות השלטוניות ברצועה, לרבות אחריות לאספקת חשמל לכל תושבי שטח זה, הרי שסביר לקבוע כי הרשות היא זו הזכאית לפיצויים, ברמה הבין-מדינית, בגין תקיפת תחנת הכוח. מסקנה זו מתחזקת לנוכח עמדתה המוצהרת של ישראל, לפיה מאז השלמת תכנית ההתנתקות אין היא נושאת עוד באחריות כלשהי כלפי אוכלוסיית הרצועה, ועל התושבים להפנות כל דרישה או תביעה אל הרשות הפלסטינית.⁵³ מאידך, כפי שיפורט בחלק הבא של פרק זה, ניתן לטעון שההתנתקות לא הביאה לסיום הכיבוש ועל כן ממשיכה ישראל לשאת באחריות כוללת לחייהם ורווחתם של תושבי הרצועה.

קושי נוסף ביישום חובת הפיצוי הבין-מדינית, נובע מהחלטת ממשלת ישראל וחלקים ניכרים בקהילה הבינלאומית, שלא להעביר כספים לרשות הפלסטינית לאחר ניצחון חמאס בבחירות לרשות, לנוכח הגדרתו של זה האחרון כ"ארגון טרור". אחד הפיתרונות האפשריים לקושי זה הוא העברת כספי הפיצוי המגיעים לרשות ישירות לגורמים המעורבים בהחזרת אספקת החשמל המלאה לרצועה. כך למשל, במסגרת הסדר כזה יכולה ישראל לממן מכספי הפיצויים את עלות החיבור של הקו המשודרג מחברת החשמל הישראלית לעזה (ר' דיון בפרק 1). יש לציין, כי אין מדובר ברעיון חדשני אלא בהרחבת הסדר המיושם כיום בפועל, במסגרתו משתמשת ישראל בחלק מכספי המיסים שהיא גובה עבור הרשות הפלסטינית לתשלום חובותיה של זו האחרונה לספקים ישראליים, מבלי להעביר את הכספים ישירות לרשות.⁵⁴

גם הזכות לסיפוק רלבנטית למקרה שלפנינו. היא מחייבת את המדינה הפוגעת, בין היתר, להתנצל באופן פומבי ולנקוט צעדים שיפוטיים נגד האנשים האחראים למעשה הבלתי חוקי.⁵⁵ החובה האחרונה מעוגנת באופן מפורש במשפט ההומניטארי הבינלאומי, המטיל אחריות אישית על ביצוע מעשים המוגדרים פשעי מלחמה, ומחייב את המדינות להעמיד לדין ולהעניש את אותם אנשים מבין מכוותיה האחראים למעשים כאלה. מאחר שתקיפה מכוונת של אובייקטים אזרחיים נופלת בקטגוריה של פשע מלחמה, חלה על ישראל החובה לחקור ולהעמיד לדין את האחראים לתקיפה, בהם את מקבלי ההחלטה.

הזכות לסיפוק קשורה, במידה רבה, למרכיב החמישי של הזכות לתיקון, הוא הזכות לקבלת ערבויות לא-הישנותו של המעשה הבלתי חוקי. זכות זו יכולה לבוא לידי מימוש

53. לגרסה המלאה של טענה זו ר' תשובתה של פרקליטות המדינה לבג"ץ, בעתירה שהגישה עמותת "גישה", יחד עם מספר תושבי עזה, שביקשו ללמוד באוניברסיטת בית לחם: בג"ץ 11120/05, אסאמה מחמוד חמדאן ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'.

54. הסדר דומה מופעל על-ידי האיחוד האירופי לצורך העברת סיוע לתושבי השטחים תוך עקיפת הרשות הפלסטינית. לפרטים ר' [http://www.eurunion.org/](http://www.eurunion.org/News/press/2006/20060051.htm)

55. עקרונות האו"ם, עיקרון 22 (ז) (1).

56. בג"ץ 102/82, צמל ואח' נ' שר הביטחון ואח', פ"ד לו (3), ע' 365.

מתפרשת על כל מישורי החיים וחורגת מעבר לענייני ביטחון וצרכים קיומיים מיידיים. היא חלה על צרכי החיים המגוונים של התושבים, ובהם צרכי סעד, תברואה, כלכלה, חינוך, חברה וכיוצא באלה צרכים שאדם בחברה מודרנית נזקק להם.⁶⁰

בנוגע להקשר הקונקרטי של אספקת חשמל בשטח כבוש קבע בג"ץ בעבר כי "אספקת חשמל הדרוש לצרכי האוכלוסייה המקומית שייכת ללא ספק לתפקידים המוטלים על השלטון הצבאי, כדי להבטיח את חייה התקינים של האוכלוסייה... פעילות זו באה למלא את חובת הממשל לדאוג לרווחתה הכלכלית של אוכלוסיית האזור".⁶¹

יישום הוראה זו בהקשר של משבר החשמל ברצועת עזה, מחייב את ישראל לנקוט בכל האמצעים הסבירים העומדים לרשותה על מנת להחזיר את אספקת החשמל התקינה. חשוב לציין כי חובה זו מקורה באחריותה הכוללת של ישראל על החיים התקינים ברצועה, ולא בעובדה שהיא זו אשר הפציצה באופן בלתי חוקי את תחנת הכוח. במילים אחרות, חובה זו הייתה שרירה וקיימת, בדיוק באותה המידה, אילו המשבר היה נגרם בשל אסון טבע, התקפה של צד שלישי או כל סיבה אחרת. כמו כן, ככל שתכיר ישראל באחריותה בתור כובש כלפי האוכלוסייה הפלסטינית ותמלא את הדרישות הנגזרות מכך הלכה למעשה, כך תלך ותאבד מתוקפה התביעה לפצות את הרשות בתור נציגת "המדינה" הנפגעת בגין הפצצת תחנת הכוח.

מסוים באופן המקרין את סמכותו על השטח כולו ומונע מממשל מרכזי חלופי לאכוף את סמכותו.⁵⁷ היקפה הנרחב של השליטה הישראלית ברצועת עזה יוצר בסיס סביר לטענה כי שליטה זו מגיעה לכדי "שליטה אפקטיבית", ועל כן דיני הכיבוש חלים על ישראל. שתי הוראות מרכזיות דיני הכיבוש רלבנטיות במיוחד לעניינינו.

ראשית, אמנת גינבה הרביעית משנת 1949, שהיא אחד המקורות העיקריים לדיני הכיבוש, קובעת בסעיף 53 כי אסור לכוח הכובש להרוס רכוש, בין אם פרטי ובין אם ציבורי או ממשלתי, "אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה וההשמדה הללו". המונח "פעולות צבאיות" מוגדר בפרשנות הרשמית של הצלב האדום כ"תנועות, תמרונים, ופעולות אחרות הננקטות על-ידי הכוחות המזוינים במטרה להילחם".⁵⁸ פרשנות זו מחדדת את העובדה שמדובר בחריג צר ביותר, שאינו כולל במסגרתו טעמי ביטחון כלליים, שאינם עונים להגדרה של "פעולות צבאיות".⁵⁹ כפי שצוין בחלקו הראשון של פרק זה, לא ניתן למצוא זיקה כלשהי בין התקפת התחנה בעזה לבין פעולותיה הצבאיות של ישראל, לא כל שכן זיקה שתעמוד במבחן המחמיר שנקבע בסעיף 53, קרי שתהיה "מחויבת לחלוטין".

שנית, אחת החובות המרכזיות של כוח כובש, המעוגנת בתקנה 43 לתקנות האג (1907), היא לדאוג ל"סדר והחיים הציבוריים". בהתייחסו למשמעות הוראה זו, קבע בג"ץ כי "חובת המפקד לדאוג לתקינות סדרי החיים באזור

G. Von Glahn, *The Occupation of Enemy Territory: A Commentary on the Law and Practice of Belligerent Occupation* (Minneapolis, 57 The University of Minnesota Press, 1957), p. 28-9. See also, L. Oppenheim, *International Law*, 7th edition (London, Longmans, 1952), p. 435; *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*, D. Fleck ed., (Oxford, Oxford University Press, 1995), p. 243-4.

58. ר' פרשנות הצלב האדום, הערת שוליים 35, פסקה 152, ע' 67. הגדרה זוהי הוזכרה במסמך שחובר על-ידי מנהל המחלקה המשפטית של הצלב האדום דאז: *Interpretation by the ICRC of Article 53 of the Fourth Geneva Convention of 12 August 1949, with particular reference to the expression "military operation"*, 25.11.1981.

59. כפי שקבע נשיא בית המשפט העליון לשעבר, אהרון ברק, "אמנת גינבה הרביעית מבחינה היטב בין הכרח בשל טעמי ביטחון לבין הכרח בשל טעמים צבאיים. המושג של טעמי ביטחון הוא רחב יותר מהמושג של טעמים צבאיים". ר' בג"ץ 7015/02, עניווי נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית.

60. בג"ץ 10356/02 הס' נ' כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נח(3) 443, 461.

61. בג"ץ 256/72 חברת החשמל למוחז' ירושלים בע"מ נ' שר הביטחון, פ"ד כז(1), 124, 138.

שאינם משתתפים בלחימה או נגד אובייקטים אזרחיים, אסורות לפי המשפט ההומניטארי הבינלאומי ונחשבות לפשע מלחמה. תחנת הכוח שהופצה היא אובייקט אזרחי מובהק. הפגיעה באספקת החשמל ברצועה לא פגעה ביכולתם של הארגונים הפלסטיניים לירות רקטות לשטח ישראל. סביר להניח שהיא גם לא נועדה להשיג זאת. ייתכן כי מטרת התקיפה הייתה ענישה קולקטיבית של האוכלוסייה כולה, כדרך להעביר "מסר של הרתעה" למי שאחראי לירי הרקטות ולייצורן. ייתכן כי המניע העיקרי לתקיפה היה לא אחר מאשר סיפוק יצר הנקמה על חטיפת חייל צה"ל. כך או אחרת, מדובר בתקיפה אסורה המהווה פשע מלחמה.

מתוקף אחריותה של ישראל לחייהם ולרווחתם של תושבי רצועת עזה, הנובעת מהמשך שליטתה המוחלטת על מגוון תחומי חיים ברצועה, ועל רקע חובת התיקון שחלה על ישראל בגין ביצוע פשע מלחמה, קורא בצלם לממשלת ישראל:

- לממן את ההוצאות הכרוכות בשיקום היכולת של תחנת הכוח בעזה לייצר חשמל;
- לממן את שדרוג התשתיות להעברת חשמל מישראל לרצועה;
- לאפשר את הכנסתו של כל הציוד הדרוש לשיקום התחנה, ללא דיחוי, לרבות השנאים מתוצרת מצרים;
- לבטל את התיקון לחוק הנוזקים ולאפשר לאנשים ולמוסדות מרצועת עזה, שניזוקו בגין הפצצת תחנת הכוח, לתבוע פיצויים מהמדינה;
- להורות לפרקליט הצבאי הראשי לפתוח בחקירה פלילית נגד כל המעורבים בקבלת החלטתה על ההפצצה ובביצועה, במטרה להעמידם לדין;
- לקבל החלטת ממשלה עקרונית האוסרת על צה"ל לכוון התקפות נגד אזרחים ונגד אובייקטים אזרחיים.

דאגתו של שר התשתיות בנימין בן-אלעזר מפני האפשרות שילדים הנוזקים לדיאליזה לא יוכלו לקבל טיפול זה, שמורה, למרבה הצער, רק לילדים ישראלים: "שיעשו מה שהם רוצים, אבל להעניש ציבור ילדים שזקוקים לדיאליזה, אנשים שצריכים אור, בתי חולים"⁶² בנימה נועמת זו התייחס השר, רק לפני מספר ימים, לכוונתם של עובדי חברת החשמל לגרום להפסקות חשמל יזומות בישראל כמחאה על הרפורמה המתוכננת בחברה. את הדאגה לילדים הפלסטינים הנוזקים לדיאליזה בדיוק כמו שותפי הגורל הישראלים שלהם, והנתונים לחסדיה של מדינת ישראל לא פחות מהם, העדיף השר, ככל הנראה, להפקיד בידי טייסי חיל האוויר של צה"ל.

כתוצאה מהחלטתה של ישראל להפציץ את תחנת הכוח היחידה שפעלה ברצועת עזה, סובלים 1.4 מיליון בני אדם מהעדר אספקת חשמל במשך כמחצית משעות היממה. ההשלכות מורגשות בכל תחומי החיים: בשל הפגיעה ביכולת הקירור הכרוכה בכך נשללת מהתושבים האפשרות להחזיק בבתיהם מוצרי מזון טריים, תוך הגדלת הוצאותיהם; אנשים המוגבלים בניידותם החיים בבניינים רבי קומות אינם יכולים לצאת מבתיהם עקב שיתוק המעליות; הפעלתן של תשתיות המים שובשה בצורה קשה, וכתוצאה מכך רוב האוכלוסייה העירונית מקבלת מים רק במשך כשעתיים-שלוש ביום; גם היכולת להפעיל את המערכת לטיהור שפכים נפגעה תוך חשיפת אזורים רבים לסכנה של הצפת ביוב; הפגיעה ברמת השירותים הרפואיים, הניתנים בבתי החולים בשל העדר חשמל, משפיעה, או צפויה להשפיע בעתיד, על בריאותם של מטופלים רבים; פעילותן של מרפאות רבות, שאינן מצוידות בגנראטורים, שותקה באופן חלקי; ועוד.

אין חולק על כך שזכותה של מדינת ישראל להגן על חייה אזרחיה מפני מגוון האיומים הנשקפים להם, לרבות ירי רקטות קסאם משטח הרצועה. עם זאת, לא כל האמצעים כשרים לכך. התקפות המכוונות נגד אזרחים

62. הדברים שודרו במהדורות החדשות של גלי צה"ל 20.9.06.